

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

FAGBLAD FOR AUDIOLOGOPÆDER

Stemmebrugs- lære

Bogen gennemgår stemmens funktion, anatomi, og fysiologi og forklarer, hvordan det lader sig gøre at forme lyd. Bogen har tidligere været udgivet på C.A. Reitzels Forlag.

kr 190,-

Sprog med det hele

Et bud på at indtænke og tilrettelægge sproglige aktiviteter i en almindelig hverdag med udgangspunkt i børnenes oplevelser. Vejledning med sangtekster og noder til de 12 sange på cd'en.

kr 218,-

Følg frøen

En samling helt nye opgaver til de yngste skolebørn – lige til at printe og bruge i klassen. Blandt dinoer, drager, fisk og flyveøgler løser barnet opgaver med spor, spejlinger, former og labyrinter.

kr 298,-

Jeg kan også skrive!

Vejledning med idéer til legeskrivning og en historie om Anton, der drømmer at kunne skrive til julemanden. Han får en god idé. Han KAN jo skrive selv – med sin hemmelige skrift! Med hemmelig skrift kan man skrive lige det, man vil.

Bog kr 78,-
Vejledning kr 68,-

Ny Marantz optager

PMD 661 udgaven er en handy og meget brugervenlig optager med høj lyd kvalitet i optagelserne. Optageren leveres med SD kort, er MP3 kompatibel og har en USB udgang til hurtige filoverførsler.

kr 4295,-

Special-pædagogisk forlag · Birk Centerpark 32 · 7400 Herning
Tlf 97 12 84 33 · forlag@spf-herning.dk · www.spf-herning.dk

PRISER EXCL MOMS · LÆS MERE OM MATERIALERNE PÅ WWW.SPF-HERNING.DK · VI LEVERER GERNE TIL GENNEMSYN

Tale-hørelærerenes rolle i en vurderingstidsalder

Siden 2007 har det været obligatorisk at tilbyde sprogvurdering til børn mellem 2 år og 10 måneder og 3 år og 4 måneder. Kommunerne har selv kunnet beslutte formen og hvilket materiale, der benyttes til vurderingen, men 37 af landets kommuner har valgt at benytte det materiale, som er udarbejdet for det daværende Familienministerium. Center for Børnesprog ved SDU er central i udviklingen af dette materiale. En personkreds herfra beskriver andet steds i dette nummer af Dansk Audiologopædi selve materialet og udviklingsprocessen med særlig fokus på den elektroniske behandling af de enkelte vurderinger.

Når en kommune har besluttet at benytte den fulde pakke med vurderingsmateriale og elektronisk registrering, har den samtidig sagt ja til at prioritere mange ressourcer til småbørnenes sproglige udvikling i den pågældende kommune. I daginstitutionerne må der udpeges sprogpædagoger som ansvarlige for gennemførelsen af vurderingen. For at sprogvurderingsprocessen skal lykkes, er der nogle forudsætninger, som skal være i orden: for det første er vurderingen en testlignende situation, og denne opgave er noget nyt for de fleste pædagoger. De har derfor brug for vejledning i opstarten. For det andet er en del pædagoger ikke særlig rutinerede i IT-baserede funktioner og er derfor usikre på at foretage den elektroniske registrering. Her er ligeledes brug for vejledning. Og endelig må man sikre sig en opkvalificering af de pædagoger, der ikke på forhånd har haft særlig fokus på sprog og sprogudvikling, så de har tilstrækkelig viden i forhold til at foretage en kvalificeret opfølgning på sprogvurderingen i den pædagogiske praksis. Alt dette betyder, at der med kommunens beslutning om at deltage i den landsdækkende vurderings- og registreringsproces følger en forpligtigelse til at opkvalificere de mennesker, som er ansvarlige for gennemførelsen.

Kommunernes tale-hørelærere spiller en central rolle i forhold til sprogvurderingen og som oftest også i forhold til implementeringen. Det kan være i form af at udbyde kurser til den generelle opkvalificering af sprogpædagogerne eller ved at deltage i introduktionen af materialet, som umiddelbart kan forekomme omfattende. Ved opfølgning på de enkelvurderinger,

hvor der viser sig særlige behov, er tale-hørelæreren også central. Ved elektronisk registrering sendes der automatisk en besked til PPR om børn, som falder i gruppen med behov for særlig indsats. Det betyder, at tale-hørelæreren skal forholde sig til børn i denne kategori, og ofte involverer hun sig i form af udredning, vejledning og/eller undervisning. En del af disse børn sås ikke tidligere i indstillingerne, idet det ofte drejer sig om børn, der især mangler sproglige strategier og som forældre og pædagoger måske ikke tidligere har betragtet som oplagte emner for talepædagogisk indsats.

Tale-hørelæreren arbejdsområde har længe været i en forandringsproces, som nu forstærkes gennem indførelsen af sprogvurderingen. Fra hovedsageligt at have fokus på enkeltbørn og deres individuelle sprogvanskeligheder skal fokus nu også rettes mod barnets sprogmiljø i hjem og institution. Det er ikke mere tale-hørelæreren egen indsats overfor barnet, der fylder mest i hendes arbejdshverdag. Hendes opgave er nu ofte at inspirere til en forandring i det sproglige miljø omkring barnet. Den konsultative tilgang til faget er blevet en nødvendighed. Der er tilgået kommunerne ekstra ressourcer til gennemførelsen af sprogvurderingen, men de er sjældent udmøntet i opnormering og opkvalificering af den faggruppe, som spiller en så central rolle i forhold til at introducere, gennemføre og følge op både på processen og på de enkelte vurderinger.

Ministeriets sprogvurderingsmateriale er under fortsat udvikling. Muligheden findes nu for at foretage den samme vurdering, blot med en lidt forskellig tilgang, hvad enten barnet har dansk som modersmål eller er tosproget, hvilket er meget velkomment. Der er desuden ifølge artiklen længere inde i bladet ved at blive rettet op på en væsentlig mangel ved sprogvurderingsmaterialet, idet der hidtil ikke har været noget værktøj til vurdering af den opfølgende indsats, så snart barnet er blevet mere end 3,4 år. Det arbejder man nu på, ligesom der arbejdes på et værktøj til sprogvurdering af børn under 2,10 år. Det imødeser vi med forventning og spænding.

Birthe Egelund Høier, næstformand

Sprogvurdering.dk

- system til håndtering af Sprogvurderingsmateriale til 3-årige og Tillægsmateriale til tosprogede

*Af Kasper Østerholdt Jensen,
Rune Nørgaard Jørgensen, Dorte Bleses og
Werner Vach*

Elektronisk registrering af sprogvurderinger landet over åbner for spændende perspektiver for praksis og forskning. For den logopædiske praksis giver Sprogvurdering.dk mulighed for lettilgængeligt overblik og indblik i sprogvurderingsindsatsen i forhold til kommune, dagtilbud og det enkelte barn. Nye forskningsresultater kan i fremtiden være med til at tilvejebringe en stærkere videnskabelig basis for den logopædiske praksis.

I artiklen er der anvendt nyt komma.

Landsdækkende sprogvurdering i Danmark

På baggrund af rapporter fra flere nationale udvalg som fx »Udvalget til forberedelse af en national handlingsplan for læsning« og »Skolestartsudvalget« der begge (med forskelligt fokus) havde som kommissorium at udarbejde initiativer til at styrke læsningen hos danske skoleelever (Undervisningsministeriet, 2005, 2006), valgte den danske regering i 2007 at indføre et landsdækkende tilbud om sprogvurdering af treårige som en del af dagtilbudsloven. Formålet med indføring af sprogvurdering var både at undersøge børn systematisk med henblik på at identificere de som har brug for en særlig indsats for at tilegne sig et alderssvarende dansk og at give dagtilbuddene et værktøj der kan anvendes til at differentiere og tilrettelægge den pædagogiske praksis.

Det daværende Ministerium for Familie- og For-

brugeranliggender¹ havde derfor behov for et sprogvurderingsmateriale som kunne stilles gratis til rådighed for kommunerne. Det resulterede i *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* som blev udviklet i et tæt samarbejde mellem Center for Børnesprog, Syddansk Universitet; Kompetenceenheden for Logopædi, CVU Storkøbenhavn (nu University College Capital); Mikro Værkstedet A/S og Nationalt Videncenter for Læsning (se Bleses, 2009, Bleses et al., under udgivelse).

Nogle kommuner som fx Bornholm og Albertslund havde praktiseret sprogvurdering i flere år inden lovkravet, men i disse kommuner var det typisk logopæder som gennemførte vurderingen. Sprogvurdering var derfor for de fleste dagtilbud en helt ny opgave. Prioriteten i udviklingsarbejdet blev således at udvikle et overskueligt og håndterbart materiale der kunne sikre et ensartet og fagligt validt grundlag for vurdering af treårige børns sprog.

Det stod hurtigt klart at man ikke kun i forhold til det faglige stod over for en udfordring med et nationalt initiativ af denne kaliber. Også rent organisatorisk og administrativt ville denne opgave få betydelige konsekvenser. I den tætte dialog med en række kommuner der var tilknyttet udviklingen af sprogvurderingsmaterialet, blev det således klart at der i kølvandet fulgte et behov for at skabe en platform til at organisere arbejdet. Forskningsmæssigt ville der være store gevinster ved at udvikle en database der samtidigt kunne give adgang til de store datamængder der automatisk ville blive indsamlet. Udover muligheden for at evaluere sprogvurderingsmaterialet og sprogvurderingsprocessen ville en sådan database også (som noget nyt i Danmark)

kunne generere et register over såvel typisk som forsinket sprogtilegnelse der ville være af såvel forskningsmæssig som anvendelsesorienteret værdi.

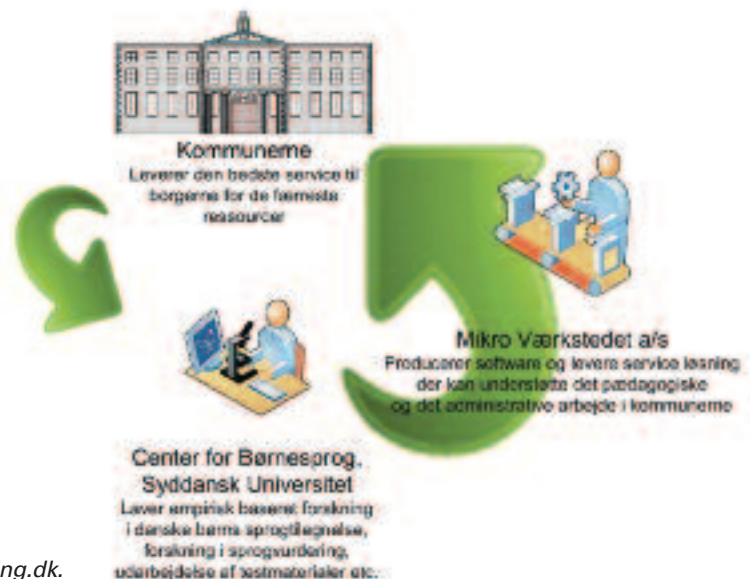
I forlængelse af udviklingen af *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* blev udviklingen af et administrativt system som kan understøtte de ovennævnte sprogvurderingsrelaterede behov, derfor igangsat. Resultatet er det elektroniske managementsystem *Sprogvurdering.dk*, hvori sprogvurderinger af både et- og tosprogede børn kan håndteres og lagres til fordel for både praksis og forskning (Figur 1).

Med henblik på at sikre gode sproglige forudsætninger for tosprogede børn vedtog Folketinget i 2004 obligatorisk sprogstimulering af tosprogede børn fra treårsalderen (hvis der findes behov)². I forhold til dette har Center for Børnesprog på eget initiativ og på opfordring fra praksis valgt at udvikle³ et supplerende materiale således at treårige børns *dansksproglige kompetencer* kan vurderes med samme metode og i samme system uanset om barnet er etsproget eller tosproget. Materialet kaldes *Tillægsmateriale til tosprogede* da det fungerer som et tillæg til *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* (Bleses et al., 2008) i *Sprogvurdering.dk*. Dette skal bl.a. ses på baggrund af at alle sprogvurderingsindsatser i Danmark overordnet set har det formål at identificere børn med potentielle eller egentlige sproglige forsinkelser med henblik på en opfølgende sprogstimulering som kan ruste barnet til de faglige, sociale og arbejdsmæssige udfordringer som en opvækst i det danske samfund byder på. Dette gælder uanset om barnet er etsproget eller tosproget, hvorfor der er gode faglige grunde til at vurdere alle børn på ensartede præmisser.

For den pædagogiske og den logopædiske praksis giver *Sprogvurdering.dk* mulighed for et lettilgængeligt over-

blik og indblik i sprogvurderingsindsatsen i forhold til kommune, PPR-enhed, dagtilbud og det enkelte barn. Systemet understøtter således den omfattende kommunikation mellem dagtilbud og logopædiske fagpersoner. Al sprogvurderingsrelateret information samles ét sted hvilket giver klare fordele i forbindelse med det opfølgende arbejde. Systemet bidrager derudover allerede nu til at henvisning til logopæd bliver mere ensartet, og at tiderne med en variation i henvisningsgrad på mellem 1% og 20% i henvisningsrate kan være forbi (Reusch, 2006).

Resultater fra Danmarks Evalueringsinstituts seneste rapport viser at sprogvurdering af 3-årige nu er implementeret i størstedelen af landets kommuner (EVA, 2008), og gennem vores egen tætte kontakt til mange kommuner er det vores indtryk at implementeringen er gået over al forventning. Ser man bort fra at opstarten var præget af kommunesammenlægning og organisatorisk uro til følge, så er der meget som tyder på at størstedelen af de implicerede faggrupper har taget godt imod sprogvurdering af 3-årige. Det er endvidere tydeligt at initiativet har medført et øget fagligt fokus på sprog og sprogtilegnelse. I denne artikel kan du læse om *Sprogvurdering.dk* og de overvejelser der ligger bag systemet, samt mere generelt om de forsknings- og udviklingsmæssige perspektiver systemet åbner op for.

Figur 1: Koncept for Sprogvurdering.dk.

Sprogvurderingsmateriale til 3-årige

Testmaterialet i *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* består af 7 dele, hvoraf Del I og II udfyldes af barnets forældre (i et såkaldt FORÆLDRESKEMA) og mens Del III-VII – primært baseret på nogle test - udfyldes af en pædagog fra barnets dagtilbud (i et såkaldt REGISTRERINGSSKEMA).

Testens 7 delresultater sammenregnes i et Scoringsark til en sproglig profil: Generel indsats (forventeligt 85% af børnene), Fokuseret indsats (forventeligt 10% af børnene) og Særlig indsats (forventeligt 5% af børnene).

Systemet *Sprogvurdering.dk*

Sprogvurdering.dk er kort fortalt et elektronisk managementsystem til håndtering af sprogvurdering af 3-årige udviklet af it-virksomheden Mikro Værkstedet A/S i samarbejde med Center for Børnesprog, Syddansk Universitet. Systemet understøtter organiseringen og administrationen af sprogvurdering af treårige, ved brug af Indenrigs- og Socialministeriets *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*. En grundpræmis for systemet er et tæt samarbejde mellem forskning og it, hvilket åbner for nogle forskningsmæssige perspektiver som hidtil ikke har været mulige.

Systemet er skabt med henblik på at give både praksis og forskning en række fordele i forbindelse med håndteringen af de mange sprogvurderinger som gennemføres hvert år. Det er væsentligt at fremhæve at udviklingen af *Sprogvurdering.dk* har været en dynamisk proces mellem praksis og udviklingsgruppen bag systemet. Siden lanceringen har der været fastholdt en tæt dialog med brugere af systemet på alle niveauer, således at systemet reelt er udviklet i et samarbejde mellem Center for Børnesprog, Mikro Værkstedet og brugere landet over til fordel for alle implicerede. Den dynamiske proces medfører endvidere at systemets nuværende udformning forventes at blive justeret yderligere i takt med at der gøres nye erfaringer af brugere (både praktikere og forskere).

37 af landets kommuner har indtil videre valgt at benytte *Sprogvurdering.dk*. Den geografiske spredning af kommunerne er ligeligt fordelt over hele landet således at data fra systemet er repræsentative (Figur 2) og allerede nu benyttes af Evalueringsinstituttet i årlige rapporter om sprogvurderingsindsatsen.

- Mere end 1.200 daginstitutioner er oprettet som brugere af *Sprogvurdering.dk*
- *Sprogvurdering.dk* registrerer i gennemsnit ca. 100 brugere logge ind om dagen (uafhængigt af ferier og helligdage)
- *Sprogvurdering.dk*'s database indeholder ca. 10.000 komplette sprogvurderinger

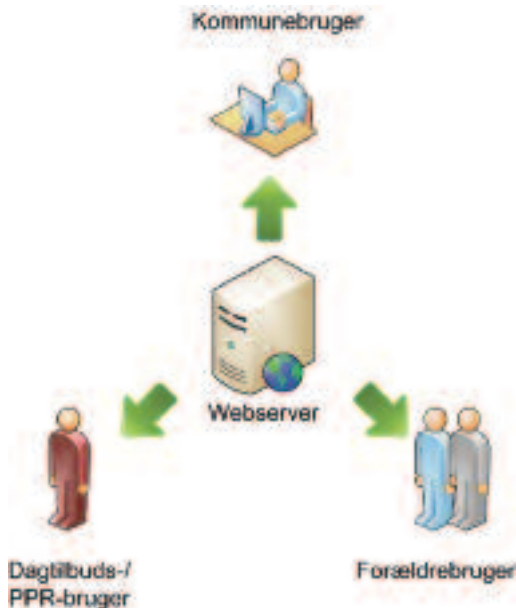
Ud af de 37 tilknyttede kommuner har 19 valgt at gøre det muligt for sine dagtilbud at benytte det tidligere omtalte *Tillægsmateriale til tosprogede*, hvormed dagtilbuddene dels kan foretage en systematisk differentiering mellem etsprogede børn med dansk som modersmål, tosprogede børn tilhørende Folkeskolelovens § 4 a. Stk. 2. og tosprogede børn ikke-tilhørende § 4 a. Stk. 2., og dels kan sprogvurdere de dansksproglige kompetencer hos alle Danmarks treårige børn med samme materiale i samme system.

Figur 2: Kommuner der benytter *Sprogvurdering.dk* (markeret med grøn).

Systembeskrivelse

Sprogvurdering.dk er et administrativt system der betjenes af samtlige parter som er i berøring med sprogvurderingsprocessen: pædagoger, forældre, logopæder og kommune (Figur 3). Systemet er internetbaseret og kræver ingen installation. Det er ikke forbundet med andre systemer hvormed det fungerer som et lukket system hvori ovennævnte parter i forskelligt omfang til enhver tid har adgang til at se og påvirke de samme informationer.

Figur 3: Datahåndteringsstruktur.

Systemet skal løbende have informationer om den pågældende kommunes børn i den sprogvurderingsegnede alder (navn; cpr-nummer; dagtilbudsnavn) for at kunne arbejde. Indlæsning af data foretages løbende med henblik på at holde systemet opdateret. Handlingen er let og varetages af en såkaldt *Kommunebruger* (Figur 3). Udgangspunktet for *Sprogvurdering.dk* er at alle data placeres på en sikret *webserver*. Alle aktiviteter i forbindelse med sprogvurderingsarbejdet hvor både pædagoger, logopæder og forældre kan foretage indtastninger vedrørende det pågældende barn, lagres her. Det betyder at alle der er i berøring med den pågældende sprogvurdering, arbejder med samme data – data flyttes ikke fra fx dagtilbuddet til forældrene osv. i forbindelse med at forældrene skal udfylde FORÆLDRESKEMA.

For at man i *Sprogvurdering.dk* kan tilbyde og gennemføre sprogvurderinger, skal de involverede parter i forskelligt omfang have adgang til system og data. Der er af denne grund udpeget en systemadministrator (*Kommunebruger*) i hver af de tilknyttede kommuner (Figur 4) som bistår dette.

Rettighedsmæssigt har barnets pædagog (*Dagtilbudsbruger*) adgang til det pågældende dagtilbuds børn hvorimod logopæden (*PPR-bruger*) har adgang til samtlige dagtilbuds børn i kommunen, hvilket giver væsentlige fordele i forbindelse med det opfølgende arbejde. I forhold til adgang for forældre (*Forældrebrugere*) gives der i forbindelse med udfyldelsen af FORÆLDRESKEMA en midlertidig systemadgang til det pågældende barns forældre.

Kommunikationen i og omkring systemet foregår vha. systemets hjemmeside og e-mails. Adgang til systemet gives i form af e-mails med brugeroplysninger. Udover denne kommunikation gives notifikationer der har til formål at understøtte sprogvurderingens processer. Fx sendes der automatisk en e-mail med tak til barnets forældre når de har udfyldt FORÆLDRESKEMA, ligesom dagtilbuddet notificeres med en e-mail der fortæller at sprogvurderingsprocessen nu kan fortsættes. Dagtilbuddene kan også modtage en statusnotifikation om hvilke børn det has-

Figur 4: Adgangsadministration.

ter med at tilbyde en sprogvurdering. Værd at fremhæve er at systemet kan sende en notifikation til PPR-brugerne (logopæden) med relevant information når en sprogvurdering placerer et barn i gruppen *Særlig indsats*.

Sprogvurdering af etsprogede 3-årige med dansk som modersmål er et tilbud der gives af kommunen/dagtilbuddet som kan afvises eller accepteres af barnets forældre. Arbejdsgangen i systemet er bygget på denne præmis (Figur 5) der også gør sig gældende hvis sprogvurderingen gennemføres i papirudgaven af *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*.

Der er således to veje at gå når der skal registreres en handling i forbindelse med tilbuddet om sprogvurdering:

- Hvis tilbuddet afvises, vælger *Dagtilbuds-/PPR-bruger* denne mulighed i systemet, begrundes afvisningen (med henblik på afvisningsstatistik) og effektuerer valget, hvormed tilbuddet og handlingen er registreret.
- Hvis tilbuddet accepteres, vælger *Dagtilbuds-/PPR-bruger* at igangsætte processen ved at sende brugeroplysninger til barnets forældre

som derpå udfylder FORÆLDRESKEMA (Del I-II). Når forældrene afslutter indtastningen i skemaet, overføres de indtastede informationer direkte til REGISTRERINGSSKEMA og er dermed klar til den automatiske sammenregning af barnets sproglige profil. *Dagtilbuds-/PPR-bruger* kan nu gennemføre samtalsituationen med barnet og dermed de fire egentlige testdele (Del III-VI) som sprogvurderingen indeholder. Dette gøres uden involvering af en computer. Observationerne overføres derpå til systemet, og vurderingens afsluttende del (Del VII) kan indtastes direkte i systemet hvorefter systemet automatisk udregner barnets sproglige profil.

Statistik, overblik og arkivering

Ved at håndtere sprogvurderingen i et elektronisk system opnår man en række muligheder hvoraf det mest centrale er muligheden for lettere og hurtigere at systematisere indsatsen på området. Hertil kommer fx fordelene af systematisk registrering i databasen som giver mulighed for direkte generering af statistik. På nuværende tidspunkt er en række altid opdaterede oplysninger tilgængelige for systemets brugere:

Figur 5: Sprogvurderingsforløb (uden Tillægsmateriale til tosprogede).

Tilgængelig statistik for brugere af Sprogvurdering.dk

- Fuldførte sprogvurderinger
- Accepterede sprogvurderinger
- Afviste sprogvurderinger
- Afvisningsbegrundelser
- Fordeling i indsatsgrupper
- Fordeling i indsatsgrupper på dagtilbudsniveau (kun tilgængeligt for *Kommunebruger*)
- Samlet udtræk af ovennævnte parametre til Excel med henblik på grafisk fremstilling efter behov (kun tilgængeligt for *Kommunebruger*)

Statistikken er årsinddelt hvormed kommune, PPR og dagtilbud kan sammenholde de tilgængelige statistiske parametre år for år (Figur 6) hvilket kan dokumentere udviklingen på området over tid. Der er også eksempler på at kommuner med udgangspunkt i statistikken foretager en differentieret ressourcefordeling. Hvis fx et eller flere dagtilbud har markant flere børn med den sproglige profil *Særlig indsats* end kommunens øvrige, vælger nogle at tildele dagtilbuddet yderligere ressourcer til hjælp til den opfølgende indsats. Kommunen kan også requirere et udtræk af samtlige data som derpå kan analyseres af en given kompetenceenhed.

Systematisk sprogvurdering af alle børn i et dagtilbud kan være et tidskrævende arbejde som kan tære på pædagogernes ressourcer i forhold til den egentlige og vigtige indsats vedrørende sprogstimulering. Anvendelsen af et materiale som *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* er et første skridt i forhold til at reducere det vurderingsmæssige arbejde til fordel for det sprogstimulerende, da det muliggør at gennemføre en vurdering på ca. 30 minutter. Men der knytter sig et stykke arbejde til vurderingen med hensyn til at sammenregne den afsluttende score og derpå indplacering i indsatsgruppe. Et elektronisk system som *Sprogvurdering.dk* gør disse trin nemmere og hurtigere at foretage, ligesom det understøtter den eventuelle opfølg-

ning, fx i forbindelse med kommunikation med logopæder og kommune. Systemet sikrer endvidere at ingen resultater går tabt, og det giver mulighed for at sammenholde børnenes sproglige status for hele dagtilbuddet hvilket kan understøtte selvrefleksion i den pågældende arbejdsgruppe.

I forhold til den samlede sprogvurderingsopgave kan systemet bidrage til at skabe et overblik for fx logopæden der let kan danne sig et indtryk af hvilke børn i hele kommunen der er tilbudt sprogvurdering og hvem der ikke er m.v. Afgørende for overblik på alle niveauer i systemet er at alle data er samlet ét sted hvormed kommunerne og den logopædiske faggruppe til enhver tid kan danne sig et præcist indtryk af hvorledes håndteringen af sprogvurderingerne forløber.

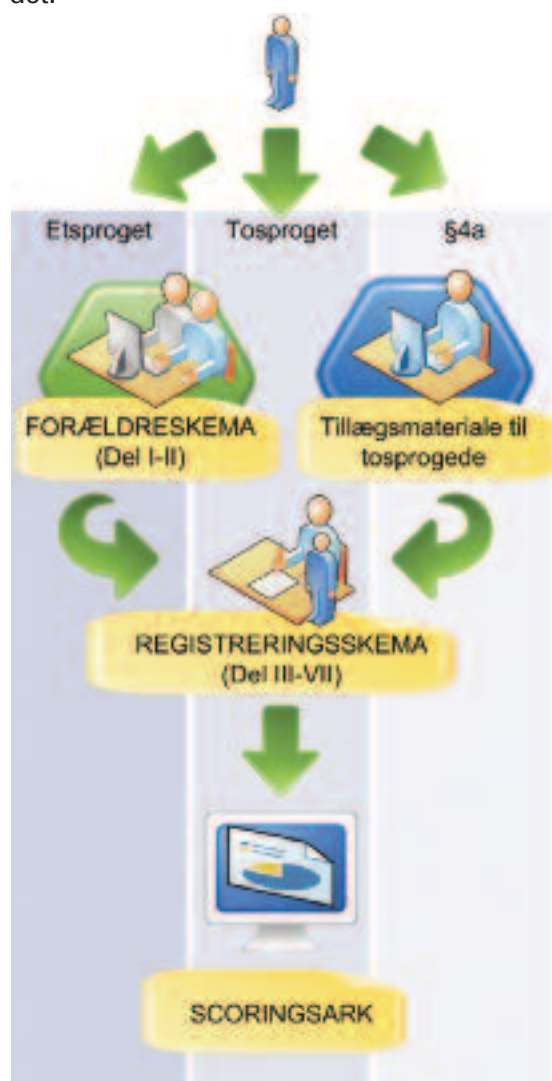
Sprogvurderingsmateriale til 3-årige lægger op til at hvis et barns sproglige profil er *Særlig indsats*, da skal den sprogvurderingsansvarlige pædagog i forbindelse med initieringen af en opfølgende proces, udover barnets forældre, også inddrage kommunens logopæder. Her giver systemet mulighed for at logopæden benytter den særlige PPR-adgang hvormed vedkommende kan orientere sig i resultatet for sprogvurderingen uden at der skal sendes papirer

Figur 6: Eksempel på statistik i Sprogvurdering.dk.

med post el. lign. Endvidere kan både *Dagtilbudsbruger* og *PPR-bruger* benytte samme pædagogiske handleark hvormed al sprogvurderingsrelateret information omkring barnet er samlet ét sted.

Med *Sprogvurdering.dk* arkiveres alle oplysninger vedrørende sprogvurderingerne direkte på den sikrede webserver, hvormed udfyldte sprogvurderingsskemaer ikke akkumuleres i dagtilbuddet. Endvidere letter denne arkiveringsfacon på procedurer i forbindelse med videregivelse af sprogvurderingsoplysninger til et nyt dagtilbud hvis barnet flytter fra et til et andet.

Figur 7: Overordnet koncept for brug af Tillægsmateriale til tosprogede i Sprogvurdering.dk.

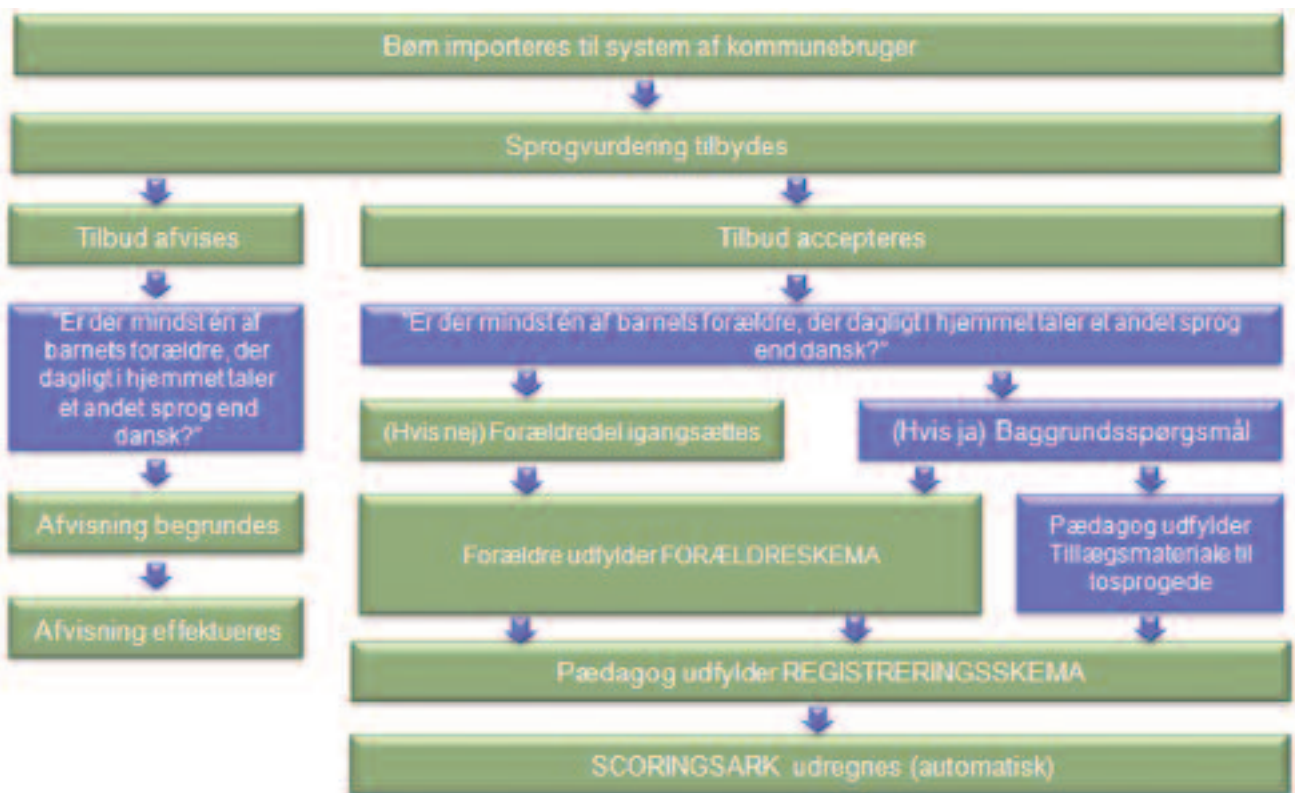
Mulighed for at sprogvurdere et- og tosprogede med samme materiale

I Danmark tilbydes forældre til treårige børn med dansk som modersmål at deres barn bliver sprogvurderet med henblik på et tilbud om sprogstimulering der kan hjælpe barnet til et alderssvarende dansk. Forældre til *børn, der har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk*⁴ skal tage imod sprogstimulering af deres barn med henblik på at hjælpe barnet til et alderssvarende dansk hvis det efter en sagkyndig vurdering har behov herfor. De forskelligartede præmisser afstedkommer umiddelbart to udfordringer for praksis i forhold til struktureringen af den samlede sprogvurderingsindsats:

1. Hvordan identificeres systematisk hvilke børn der hører under Folkeskolelovens § 4 a, stk. 2?
2. Hvilket sprogvurderingsmateriale skal benyttes til henholdsvis de etsprogede børn med dansk som modersmål og de tosprogede børn der hører under Folkeskolelovens § 4 a, stk. 2?

Identifikationen af børn tilhørende § 4 a er langt fra en trivial øvelse. Den juridiske formulering er forholdsvist klar, men i sidste ende vil sondringen bero på et skøn. Derfor består udfordringen af både etiske og praktiske årsager i at etablere faste procedurer der kan bidrage til at sikre en ensartet behandling i tråd med lovgivningen. I forhold til valg af materiale(r) viser en rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut (EVA, 2008) at størstedelen af kommunerne har valgt at anvende de to materialer som er udarbejdet for henholdsvis Indenrigs- og Socialministeriet (*Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*) og Undervisningsministeriet (*Vis, hvad du kan*). Begge materialer er udarbejdet med den specifikke sprogvurderingsopgave for øje.

Som tidligere nævnt har Center for Børnesprog udviklet⁵ en identifikations- og screeningsmetode med det formål at finde børn med dansk-sproglige problemer der gør det muligt at inkludere både etsprogede og tosprogede børn i

Figur 8: Sprogvurderingsforløb (med Tillægsmateriale til tosprogede).

samme metode og system. *Tillægsmateriale til tosprogede* fungerer som et frit valg til *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige i Sprogvurdering.dk* og benyttes hvis barnets forældre ikke har mulighed for at vurdere deres barns dansksproglige kompetencer og dermed udfylde FORÆLDRESKEMA i *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* (Figur 7). I forhold til udviklingsprocessen har der været stor opbakning til udvikling af materialet fra praksis

Etsproget, tosproget eller tosproget § 4 a?

Vælger man at samle et- og tosprogede i én vurderingsform ved at anvende *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* med inddragelse af *Tillægsmateriale til tosprogede*, udvides processen med et foranstående trin der lægger op til en systematisk skelnen mellem etsprogede børn, tosprogede børn og tosprogede børn der falder ind under § 4 a (Figur 8). Første trin i processen drejer sig om at afklare om barnet er etsproget eller tosproget: »Er der mindst én af barnets forældre, der dagligt i hjemmet taler et andet sprog end dansk?«. Hvis der svares *nej*, kategoriseres

barnet som etsproget (med dansk som modersmål). Svares der derimod *ja* kategoriseres barnet som tosproget. Besvarelsen af en række baggrundsspørgsmål afgør om barnet hører under § 4 a eller ej. Spørgsmålene er udvalgt med henblik på at få præciseret om barnet »[...] har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk«. Hvis det markeres at barnets mor og far dagligt benytter et andet sprog end dansk i hjemmet, og der sjældent eller aldrig tales dansk, kategoriserer systemet barnet som tilhørende § 4 a.

Der lægges op til at placeringen af barnet i fx § 4 a afgøres af den sprogvurderingsansvarlige hvilket har den fordel at afgørelsen træffes af en person som har en daglig kontakt til barnet. Det er imidlertid væsentligt at understrege at besvarelserne på baggrundsspørgsmålene stadigvæk beror på et skøn, hvorfor systemet ikke er nogen garanti for en ensartet behandling af alle børn. Da hver enkelt bedømmelse sker på baggrund

af de samme parametre, er det imidlertid et væsentligt skridt på vejen mod en ensartet praksis.

Ovennævnte proces hvor der skelnes vha. spørgsmål, belyser udover de etsprogede og de børn der ifølge § 4 a er tosprogede også de tosprogede børn som ikke hører under § 4 a, hvor med systemet reelt deler børnene op i tre grupper. Anvendelsen af et fælles sprogvurderingsmateriale der muliggør direkte sammenligning, og den systematiske skelnen som registreres direkte i *Sprogvurdering.dk*'s database åbner mulighed for at få empirisk baseret viden om fx hvordan de tre børnegrupper fordeler sig i de forskellige indsatsgrupper. En sådan viden har både væsentlig forskningsmæssig og (logo)pædagogisk værdi.

FORÆLDRESKEMA eller Tillægsmateriale til tosprogede?

Når differentieringen og dermed registrering af barnet som tilhørende en af de tre ovennævnte grupper er foretaget venter selve sprogvurderingen. *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* inddrager forældrenes kendskab til barnet i form af FORÆLDRESKEMA hvormed forældrene vha. deres vurdering bidrager til sprogvurderingen. Forældrenes vurdering af barnets dansksproglige kompetencer fordrer at mindst én af forældrene besidder dansksproglige kompetencer der gør dem i stand til at vurdere barnet i forhold til sprogvurderingens Del I og II.

Tillægsmateriale til tosprogede, der udfyldes af sprogvurderingsansvarlige, spørger til de samme sproglige kompetencer som FORÆLDRESKEMA, og er ligeledes opbygget efter de samme principper med henblik på at sikre det bedst mulige grundlag for sammenlignelighed. Del I – ORDFORRÅD er således i begge skemaer en tjekliste med hundrede ord. I tillægsmaterialet er nogle af de ord som knytter sig markant til hjemmet byttet ud med ord som knytter sig mere til dagtilbuddet for at fremme den sprogvurderingsansvarliges mulighed for at foretage vurderingen⁶. Tillægsmaterialet adskiller sig i denne del ved at den sprogvurderingsansvarlige har mulighed for at krydse af i både 'Ja', 'Nej' og 'Ved ikke' (Figur 9). Del II – SPROGLIG OPBYG-

NING (ords endelser) er ens i begge skemaer, og består således af en tjekliste med tre spørgsmål der spørger til barnets brug af bøjningsendelser. Del II – SPROGLIG OPBYGNING (sætningsopbygning) er i begge skemaer en tjekliste med syv konkrete situationer. Men – igen for at understøtte den sprogvurderingsansvarliges mulighed for at foretage vurderingen – er indholdet tilpasset dagligdagen i en institution (Bleses et al., 2008, se også Vach et al., accepteret).

The image shows a screenshot of a form titled "FORÆLDRESKEMA - Tillægsmateriale til tosprogede". The form is divided into sections, with the visible part being "DEL I - ORDFORRÅD". It contains a list of 100 words in Danish, each with three checkboxes for "Ja", "Nej", and "Ved ikke". The words are arranged in a grid format. The form is intended for parents to assess their child's Danish language skills.

Figur 9: Tillægsmateriale til tosprogede - skema.

Som det fremgår af Figur 8 har den sprogvurderingsansvarlige altså mulighed for at afløse forældrenes udfyldning af FORÆLDRESKEMA med *Tillægsmateriale til tosprogede* som den sprogvurderingsansvarlige udfylder ud fra samme anvisning som FORÆLDRESKEMA – en vurdering baseret på vedkommendes kendskab til barnet foretaget uden barnets direkte involvering. Tillægsmaterialet benyttes således kun hvis barnets forældre ikke har mulighed for at vurdere deres barns dansksproglige kompetencer og dermed udfylde FORÆLDRESKEMA. Del III til VII (REGISTRERINGSSKEMA) i *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* er uændrede og udfyldes dermed af den sprogvurderingsansvarlige ud fra de almene anvisninger til dette materiale.

Udbredelse og videreudvikling

Som tidligere nævnt har 19 ud af de 37 kommuner der benytter *Sprogvurdering.dk* valgt at anvende *Tillægsmateriale til tosprogede*. Siden lanceringen i 2008 har Center for Børnesprog lagt vægt på at projektet er et udviklingsprojekt som kræver opfølgende studier og forbedringer. Præmissen er derfor at materialet kan benyttes, men at de deltagende kommuner deltager i udviklingsprocessen med henblik på løbende at skabe et bedre materiale. Der etableres dermed et samarbejde mellem forskning og praksis som forhåbentlig udmunder i en vurderingsform der ved brug af færrest mulige ressourcer giver den bedst mulige vurdering af de dansksproglige kompetencer, og som samtidig kan rumme alle børn – uanset baggrund.

I efteråret 2009 gennemføres således konkrete videreudviklingstiltag. Med henblik på at optimere anvendeligheden af *Tillægsmateriale til tosprogede i Sprogvurdering.dk* vil samtlige deltagende dagtilbud blive spurgt til deres erfaringer med arbejdet med konceptet og materialet. Det er forventningen, med afsæt i erfaringerne for udviklingen af workflowet for den etsprogede sprogvurdering i *Sprogvurdering.dk*, at disse tilbagemeldinger fra praksis vil sætte et væsentligt aftryk på udviklingen af materialet og arbejdsgangene i systemet. Et yderligere studie skal endvidere sikre at tillægsmaterialet bliver normeret. Studiet gennemføres ved at lade den sprogvurderingsansvarlige vurdere etsprogede børn med dansk som modersmål med tillægsmaterialet. Dette skyldes at *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*, både med og uden kombination med *Tillægsmateriale til tosprogede*, har til formål at vurdere barnets dansksproglige kompetencer i forhold til hvad der er alderssvarende baseret på de empirisk baserede udviklingskurver for hvert af materialets syv dele.

Udvidelse med »modersmålsversioner« af ordlisten i FORÆLDRESKEMA

Center for Børnesprog har valgt at iværksætte en udvidelse af tillægsmaterialet med et begrænset antal *versioner* af ordforrådsdelen baseret på de mest hyppigt talte indvandrersprog i Danmark. Formålet er at give den sprogvurde-

ringsansvarlige et værktøj der kan give indblik i hvorvidt tosprogede børn placeret i *fokuseret* eller *særlig indsatsgruppe* har generelle sproglige vanskeligheder, eller først og fremmest er forsinkede i forhold til deres dansksproglige udvikling ved at tilvejebringe et mål for barnets leksikalske tilegnelse på modersmålet. Ordforråd (og sætningskompleksitet) er blandt de vigtigste sproglige områder i forhold til at få et første indblik i barnets modersmålskompetencer da disse antages at være gode indikatorer for barnets samlede sproglige udvikling (Bates & Goodman, 1999). Derudover er barnets ordforråd og grammatiske kompetencer ofte nogle af de mest sårbare dimensioner i forhold til barnets sproglige udvikling.

Det er imidlertid vigtigt at understrege at tillægsmaterialet, selv med en vurdering af barnets ordforråd på modersmålet, er en screening og altså ikke en omfattende beskrivelse af barnets tosprogede udvikling. Adgang til information om barnets ordforrådsudvikling på modersmålet (hvor begrænset det end er) kan være et værdifuldt bidrag til at vurdere om barnet har potentielle eller egentlige sproglige problemer som kræver nærmere undersøgelse og efterfølgende logopædisk indsats.

I første omgang oversættes ordlisten på hundrede ord til en række arabiske dialekter (Fusha, Iraqi, Shaami, Masri og Maghribi) samt tyrkisk og polsk. Oversættelserne udarbejdes i samarbejde med fagligt kyndige oversættere med hensyntagen til sproglige og kulturelt baserede forhold. Dette og andre forbehold inddrages undervejs i udviklingsprocessen som også indeholder en afprøvning.

Milepæl i sprogarbejdet

På baggrund af modtagelsen af *Sprogvurdering.dk* og *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige* i særdeleshed er det rimeligt at konstatere at fokus på børns sproglige udvikling har fået et markant løft. Mange fremhæver det positive i at forældrene nu inddrages aktivt i sprogarbejdet, og at dialogen mellem dagtilbud og hjem dermed er styrket. Mange kommuner har fulgt op på indførelsen af sprogvurdering med kurser til den sprogvurderingsansvarlige, og man kan spore et øget fokus på at løfte den pædagogiske

faglighed på området. Uanset om det måtte vise sig at der identificeres flere eller færre børn med sproglige problemer end tidligere, er der grund til at tro at initiativet har været med til at fremme arbejdet med sprog i dagtilbud, hvilket kun kan komme børnene til gode. Der er naturligvis også en mere kritisk holdning til sprogvurdering som peger på at tiltaget sker på bekostning af det øvrige pædagogiske arbejde. Hvad enten man er for eller imod, er det imidlertid et faktum at dagtilbudsloven pålægger kommunerne at foretage sprogvurderinger, hvorfor opgaven går ud på at få det bedste ud af dette forhold.

Netop det forhold at man nu har fælles krav og et overvejende fælles materiale (EVA, 2008) åbner for nye perspektiver i forhold til fremtiden. Med fælles materialer får man andre muligheder for at få et samlet overblik over sprogstatus på kommunalt, regionalt og nationalt niveau. Men den helt store gevinst ligger i de mere langsigtede perspektiver. Med indførelsen af sprogvurderinger har man fået unikke muligheder for at tage fat på en mere evidensbaseret praksis, og det er i alle tilfælde Center for Børnesprogs ambition at udnytte lejligheden til at følge udviklingen tæt.

De forskningsmæssige perspektiver der udspringer af *Sprogvurdering.dk* hvor forskere kan få adgang til alle gennemførte sprogvurderinger i systemet ned til det enkelte testitem, er mange, og selv på verdensplan helt unikke. Nærliggende er at benytte data i forbindelse med en velfunderet forbedring af *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*. Fx har vi med data fra systemet et godt grundlag til undersøgelser af hvorvidt materialets nuværende normer fordeler børnene efter hensigten, og hvorledes de enkelte items fungerer. Over tid er det også oplagt at følge op på hvordan de forskellige børn udvikler sig sprogligt, hvordan børn med forskellige profiler og sproglig baggrund (fx tosprogede børn) fungerer sprogligt ved skolestart og fremefter.

Relaterede udviklingsprojekter

Mikro Værkstedet samarbejder med Center for Børnesprog, Syddansk Universitet om en videreudvikling af *Sprogvurdering.dk* med henblik

på at indarbejde flere relaterede værktøjer som man vil kunne arbejde med i ét integreret system. Et af de værktøjer der er under afprøvnings, er *Tidlig sprogvurdering* som er en metode der, ligesom *Sprogvurderingsmateriale til 3-årige*, kan anvendes til vurdering af den dansk-sproglige udvikling hos alle børn i Danmark. Værktøjet er udviklet til brug for børn i alderen 8-36 måneder, men det er også anvendeligt til ældre børn. Metoden er baseret på en dansk adaptation af den amerikanske forælder rapport *Mac-Arthur Bates Communicative Development Inventory* (CDI). En mulighed er at anvende værktøjet til børn hvor forældre og/eller pædagoger er bekymrede over den sproglige udvikling. I de situationer kan værktøjet fx anvendes over flere måneder så barnets sprog følges nøje. Det er også i de situationer værktøjet kan anvendes til børn der er ældre end 36 måneder. En anden mulighed er at anvende værktøjet som et generelt sprogværktøj i dagtilbud hvor det kan integreres i dagtilbuddets arbejde med børns sprog som det udmøntes i dagtilbuddets læreplaner. I de situationer kan *Tidlig sprogvurdering* tilbydes alle børn i alderen 8-36 måneder, fx tre eller fire gange årligt.

Et andet værktøj er *Sproglig opfølgning til 3-års sprogvurderingen* som er et analysemodul til Tidlig sprogvurdering der kan anvendes som opfølgning på treårs sprogvurderingen i de tilfælde hvor barnet er vurderet til at have potentielle eller egentlige sproglige problemer. Værktøjet bidrager med detaljeret information om barnets ordforråd og sammenhænge med den tidlige grammatiske udvikling. Begge værktøjer er internetbaserede og fordrer at forældrene udfylder et omfattende spørgeskema hvorefter systemet udregner en profil som en fagperson kan bruge som afsæt for det videre sproglige arbejde.

En fælles indsats

En ting er at blive bedre til at identificere børn med potentielle eller egentlige sproglige problemer – mere væsentligt er den opfølgende indsats der iværksættes i forhold til de børn der måtte vise sig at udvise potentielle eller egentligt sproglige problemer. Og selvom der således

udvikles værktøjer netop nu, så mangler der stadig forskningsbaseret materiale på dette område hvorfor der ligger et stort arbejde og venter, hvis vi skal blive bedre til at løfte denne opgave.

Opgaven skal løftes i fællesskab hvilket Center for Børnesprog fx lægger op til ved den årlige *Børn og Sprog Konference* som i december 2009 omhandler videreudviklingen af *Tillægsmateriale til tosprogede* hvor praksis tages med på råd. Den tætte dialog mellem praksis og forskning er frugtbar i forhold til at skabe resultater. Den viden om de praktiske udfordringer og den direkte adgang til empiri som kommunerne kan levere, bragt i samspil med den teoretiske viden, statistiske ekspertise og metodiske bevidsthed som forskningen kan tilbyde udgør tilsammen en stærk bro i retningen mod at frembringe empirisk evidens i forhold til metoder der virker, hvor man skal sætte ind, og hvordan man skal gøre det.

Kasper Østerholdt Jensen,
Rune Nørgaard Jørgensen,
Dorthe Bleses,
Werner Vach,
Center for Børnesprog, Syddansk Universitet

Noter

- 1 Sprogvurdering af 3-årige med dansk som modersmål sorterer nu under Indenrigs- og Socialministeriet (<http://www.ism.dk/Temaer/sociale-omraader/Boern-unge-og-familie/Dagtilbudsomraadet/Dagtilbud/Sprog-vurdering/Sider/Start.aspx>).
- 2 § 4 a. Der skal tilbydes tosprogede børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen, støtte til fremme af den sproglige udvikling med henblik på tilegnelse af dansk, hvis de efter en sagkyndig vurdering har behov herfor. Tilbuddet omfatter aktiviteter, der er egnet til at stimulere børnenes sproglige udvikling. (<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=25528>).
- 3 I skrivende stund arrangeres en videreudviklingsproces i samarbejde med en række af landets kommuner.
- 4 Folkeskolelovens § 4 a. Stk. 2. Ved tosprogede børn forstås børn, der har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk. (<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=25528>).
- 5 I skrivende stund arrangeres en videreudviklingsproces i samarbejde med en række af landets kommuner.
- 6 Udbytningen af ord er sket på baggrund af analyser af den tværsnitlige CDI-undersøgelse (Bleses et al., 2007).

Referencer

- Bates, E., & Goodman, J. (1999). On the emergence of grammar from the lexicon. In B. MacWhinney (Ed.), *The emergence of language*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum (1999).
- Bekendtgørelse af lov om folkeskolen: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=25528>
- Bleses, D. (2009). National sprogvurdering i Danmark. I Bleses, D. & Højen, A. (red.). *Når børn lærer sprog. Dansk sprogtilignelsesforskning i et internationalt perspektiv*. Syddansk Universitetsforlag, 203-232.
- Bleses, D., Jensen, K. Ø., Vach, W. & Jørgensen, R. (2008). Tillægsmateriale for tosprogede: det første skridt mod en ensartet sprogvurdering af et- og tosprogede børn. *Tale-Høre Nyt*, 4, 14-35.
- Bleses, D., Jørgensen, R. N., Vach, W. & Jensen, K. Ø. (2008). *Beskrivelse af proceduren omkring udvikling af »Sprogvurderingsmateriale til 3-årige« Sprogvurderingsmateriale udviklet for Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender*. Working paper, Center for Børnesprog, e-prints, No 8.
- Bleses, D., Vach, W., Jørgensen, R. N., & Worm, T. (under udgivelse). Population language screening in Denmark: The development of a new parent and day care administrated screening instrument. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*.
- Bleses, D., Vach, W., Wehberg, S., Kristensen, K.F., & Madsen, T. O. (2007). *Tidlig kommunikativ udvikling: Et værktøj til beskrivelse af sprogtilignelse baseret på CDI forælderreport-undersøgelser af danske normalt-hørende og hørehæmmede børn*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Danmarks Evalueringsinstitut (= EVA) (2008). *Måling af sproglig udvikling 2008*. (Kun elektronisk udgave: <http://www.eva.dk/projekter/2008/kommunernes-arbejde-med-sprogvurderinger>).
- Reusch, S. (2006). *Kortlægning af PPRs opgaver over for børn i 0-6-års alderen i perioden 1/1 – 31/12 2005*: UNI-C.
- Undervisningsministeriet. (2005). *Rapport fra Udvalget til forberedelse af en national handlingsplan for læsning*. København: Undervisningsministeriet.
- Undervisningsministeriet. (2006). *En god skolestart. Et samlet læringsforløb for dagtilbud, indskoling og fritidsordning. Rapport afgivet af regeringens Skolestart-udvalg* (No. 088.761.021). København: Undervisningsministeriet.
- Vach, W., Bleses, D., & Jørgensen, R. N. (accepteret). The development and testing of a Danish CDI short form for screening. *Clinical Linguistics & Phonetics*.

mind440 - glæden ved at høre

*Widex er stolte af at præsentere mind440
– verdens smarteste høreapparat*

Exceptionel lyd

Widex® høreapparater har et ry i verdensklasse for deres uovertrufne lyd. Og med **mind™ 440** serien har vi løftet lyd kvaliteten til et helt nyt niveau.

Centralt i mind440 er **Dual ISP** – som fører vores eksklusive integrerede signalbehandlingsplatform endnu videre.

- Dual ISP – en mere kraftfuld og mere effektiv signalbehandlingsplatform
- TruSound kompressionssystem – mere naturlig lyd og åbenhed i lydbilledet
- Zen-program – justerbare harmoniske toner som hjælp til god afslapning
- SmartSpeak – brugervenlighed med naturlig, optaget tale
- ClearBand hi-fi-tovejshøjtaler – udvidelse af frekvensområdet til over 10 kHz (*m bag-øret-model*)
- In situ-RECD (real-ear-to-coupler-difference) – måling af optimalt lydtryk ved trommehinden
- Audibility Extender – ny startfrekvens ved lineær transponering

Du er velkommen til at kontakte Widex på tlf. 4435 5600 for yderligere information.

www.widex.dk/mind440

Talepædagogens rolle i forhold til børn med autisme

Af Lone Gammeltoft

Talepædagoger medinddrages ofte tidligt i behandlingsforløbet, efter at et barn har fået stillet en diagnose inden for autismspektret. Men hvad er det egentlig, talepædagogen kan bidrage med?

I mit praktiske virke oplever jeg, at der stadig hersker megen uklarhed omkring det talepædagogiske arbejde i forhold til denne børnegruppe. Vi (talepædagoger) har ikke formået at beskrive vores arbejde tydeligt nok, hvilket der kan være mange årsager til, en af dem skyldes uden tvivl autisms kompleksitet. Allerede omkring den professionelle titel skabes der falske forventninger til, at talepædagogen primært beskæftiger sig med at lære børnene at tale. Desværre kan intet være mere misvisende, når det drejer sig om børn med autisme.

Forståelse og mening

»Hvordan lærer min søn på 3½ år at tale – han kender en masse ord, men siger næsten ikke noget af sig selv?«, spørger en mor til en dreng med autisme. Eller: »Selvom hun hører hvad jeg siger, gør hun alligevel som det passer hende«. Eller: »Hvis bare han kunne fortælle mig, hvad han mener ...«. Spørgsmål og bekymringer som disse fylder meget hos forældre og fagfolk, der omgås børn med autisme. Desværre findes der hverken enkle svar eller enkle løsninger.

Min erfaring er, at der gennemgående fokuseres meget mere på, hvad barnet siger (eller ikke siger), i forhold til at fokusere på hvad barnet forstår.

Mange af de problemer, der opstår i hverdagen,

når barnet skal følge rutiner omkring almindelig opførsel, skifte fra en aktivitet til en anden, overføre færdigheder fra situation til situation, deltage i sociale sammenhænge osv., er forårsaget af vanskeligheder med at forstå i bred forstand. Disse forståelsesvanskeligheder er en direkte følge af autismen og er langt mere omfattende end et isoleret talesprogligt problem.

Meget tyder på, at når der i stedet fokuseres på at skabe forståelse og mening for barnet i dets omgivelser, smitter det af på barnets evne til at udtrykke sig. Ligesom der skal fyldes benzin på en bil, før den kan køre, er forståelsen det »brændstof«, der muliggør, at man kan udtrykke sig meningsfuldt/relevant.

Mange undersøgelser viser, at de fleste børn med autisme har svært ved at forstå talesprog, og at de har nemmere ved at forstå, hvad de ser, end hvad de hører.

Hvorfor er det svært at forstå talesprog?

Forestil dig, at du skal aflytte din automatiske telefonsvarer. Signalet er så dårligt, at der både er baggrundsstøj og bortfald af ord i meddelelsen. Lige som du er ved at få fat i meningen, sløres lyden igen, og du mister atter sammenhængen og er nu overladt til at gætte dig frem til indholdet. Denne situation kan sammenlignes en anelse med de udfordringer, mange børn med autisme oplever hver dag i forhold til at forstå talesprog.

Årsagen til disse vanskeligheder er, at barnets hjerne af forskellige årsager bearbejder indtryk på en anderledes måde end normalt. Dette medfører bl.a. vanskeligheder med at bearbejde indtryk gennem hørelsen. Talesprog bygger bl.a. på, at man skal være i stand til hurtigt at kunne modtage et auditivt input, uddrage meningen og aflevere et svar. Som i eksemplet med tele-

fonsvareren er der mange steder i processen, hvor »kæden« kan hoppe af. Det gælder om at kunne fokusere opmærksomheden på den person, der taler, over tid, at udelukke uvedkommende »støj« fra omgivelserne, hurtigt, at kunne analysere ordene i en sætning og udtrage en mening, at huske indholdet i budskabet og

Er autisme en sproglig forstyrrelse?

Autisme er en livslang tilstand, der især påvirker barnets sociale udvikling. Det autistiske spektrum er bredt, hvilket ud fra en sproglig synsvinkel betyder, at nogle børn med autisme ikke kommer til at udvikle et talesprog, mens andre udvikler et formelt set korrekt talesprog.

Fælles for begge grupper af børn er, at de har grundlæggende problemer med at kommunikere - dvs. problemer med at forstå og bruge non-verbale udtryk og/eller sproget i en social sammenhæng. Denne kommunikationsproblematik har sit udspring i den tidlige udvikling, altså lang tid inden sproget udvikles, så autisme er ikke i sig selv en sproglig forstyrrelse, men autisme forstyrrer sprogudviklingen.

Et talende barn med autisme har de samme fundamentale vanskeligheder med at kommunikere som et barn uden talesprog, men ofte er det langt sværere for omgivelserne ikke at tillægge barnets talesprog en større underforstået hensigt og betydning, end der rent faktisk er belæg for.

Den tidlige udvikling

Den norske psykolog Per Lorentzen beskriver den tidlige kommunikative udvikling som ikke bare værende fundamentet for sprog og tale, men som en *social praksis*, der livet igennem danner en usynlig baggrund for vores sociale relationer.

Det almindelige spædbarn indgår lige efter fødslen i en social praksis med sine forældre, hvor barnet er en aktiv bidragsyder i samspillet. Barnet lærer ikke, *hvordan* det skal kommunikere, men *ved* at kommunikere, og det sker i relationen mellem barnet og de nærmeste voksne. Barnet lærer forunderligt nok en praksis ved at udføre den jf. at cykle. Man lærer ikke at cykle, ved at nogen forklarer, hvordan man skal gøre,

men ved at man øver sig på cyklen - learning by doing.

Forestil dig, at der ligger et lille barn på et puslebord. Barnet kigger direkte op på dig, mens det bevæger arme og ben. Dette aktiverer straks dig til at smile og snakke med barnet, som derpå vil »svare« igen med lyde, mimik og kropssprog - frem og tilbage - indtil barnet vender hovedet væk, fordi det har brug for en pause.

I disse tidlige »samtaler« lærer det almindelige lille barn fra 0 til 6 mdr. grundlæggende følelsesmæssige og kommunikative færdigheder omhandlende:

- **Fokuseret opmærksomhed** - især på ansigter
- **Samhørighed.** Gennem udveksling af følelsesmæssige udtryk i en nøje afstemt cyklus, hvor barnet skifter mellem at være den, der udtrykker sig, til at være den, der modtager, afløst af pauser, hvor barnet »fordøjer« indtrykkene - bygger på timing og turskift
- **Samtidighed.** Gennem spejling af moderens følelsesmæssige respons får barnet en begyndende oplevelse af at være et »selv« løsrevet fra moderen
- **Imitation (refleksbetonet)** - en evne, som gør barnet til aktiv deltager i samspillet

Fra barnet er ca. 6 måneder, begynder det at række armene ud mod dig for at blive taget op af kravlegården. Når du en dag synger »Klappe, klappe kage« samtidig med, at du klapper i hænderne, begynder barnet også selv at klappe og morer sig over den synlige effekt, det har på omgivelserne. Senere begynder barnet at lede efter sin sut, når den er faldet ind under stolen, og kigger frem og tilbage på dig og gulvet for at være sikker på, at du har forstået, hvad der er sket, og tager bestik af din reaktion.

Barnet opnår således en større forståelse af sig selv i forhold til andre mennesker omhandlende:

- **Imitation (bevidst)** – barnet lærer gennem det naturlige samspil ved at efterligne de mennesker, der omgiver det (fra 6 mdr.)
- **Intention** – barnet får en forståelse af, at der er en hensigt og mening bag menneskers handlinger og indbyrdes kommunikation, og at det må henvende sig målrettet for at få mors opmærksomhed f.eks. rækker armene ud for at blive taget op (fra 6 mdr.)
- **Objektpermanens** – barnet forstår nu, at en genstand fortsat eksisterer, selv om den er ude af syne, barnet er i stand til at danne sig et indre forestillingsbillede af genstanden, f.eks. begynder at lede efter sin sut (fra 9 mdr.)
- **Opmærksomhedsdelende adfærd** – barnet bruger lyde, blik eller gestus for at inddrage, »rådspørge« og dele begivenheder i hverdagen - barnet afstemmer sig i forhold til den voksnes respons kaldet fælles opmærksomhed (fra 9-10 mdr.)
- **Perspektivering** – barnet begynder at forstå, at andre mennesker har et andet perspektiv på den fysiske verden end barnet selv har (forløber for Forestillingsleg og Theory of Mind) (fra 10 mdr.)
- **Give/tage-funktion - turskift** (fra 10 mdr.)

Hele denne raffinerede sociale praksis, som udvikles i løbet af det almindelige barns 1. leveår, danner den såkaldte usynlige baggrund for sproget, og handler om, hvordan vi er socialt organiseret i forhold til hinanden i vore samspil.

Sproget udvikles med afsæt heri - også som en praksis - idet barnet lærer at tale ved at bruge sproget i kommunikationen. Sproget udvikles som et brugssprog inden for fælles oplevelser og aktiviteter. Både kommunikation og sprog involverer to aspekter: det forståelsesmæssige og det udtryksmæssige.

Den sproglige udvikling

Det almindelige lille barn siger sit første ord omkring 1-årsalderen, men inden da har det udviklet en betydelig sprogforståelse knyttet til kendte situationer og hverdagsrutiner. Sprogforståelsen er udviklingsmæssigt vigtigere end talesproget i førskolealderen og vil fremover være større end det aktive sprog (jf. det er nemmere at forstå et foredrag end at skulle referere det til nogen bagefter).

Det aktive talesprog udvikles hurtigt, og omkring 1½-årsalderen sætter barnet ord sammen til små sætningsudtryk. Barnet lærer herefter at beherske sprogets forside med hensyn til sætningsdannelse (syntaks), bøjning af ord (morfologi) og udtale af sproglydene (fonologi). Omkring 4-årsalderen er den grundlæggende sprogfunktion udviklet, idet barnet behersker de fleste lyde udtalemæssigt, bruger basale sætningskonstruktioner, har et ordforråd på omkring 1500 ord - alt dette kombineret med en kommunikativ kompetence (pragmatik) funderet i den sociale praksis.

Denne (usynlige) kommunikative kompetence indbefatter de sociale regler, der gælder for vore sproglige udvekslinger, kaldet samtaler. Samtaler bygger på, at parterne ved, hvordan man tager initiativ til, opretholder og afslutter en samtale. Regler, der skal overholdes, for at den »gode samtale« kan finde sted (Grice):

- **Kvantitet.** At give lige præcis den mængde information til modtageren, som er nødvendig, for at denne kan forstå det, der bliver sagt - at man tilpasser/afstemmer sin sprogbrug i forhold til modtagerens perspektiv, f.eks. om det er et barn eller en voksen, man taler med.
- **Kvalitet.** At man stort set taler sandt, og at der findes undtagelser til denne regel som f.eks. humor, drilleri og ironi.
- **Relevans.** At man taler om det samme emne, og at man følger op på den anden persons bidrag, når det er ens tur
- **Høflighed.** Tur-skift hvor deltagerne skiftes til at tale og lytte.

Barnet med autisme

Hos barnet med autisme ser udviklingsforløbet anderledes ud. Barnet har ikke samme forudsætninger for at indgå i en tidlig social praksis med sine nærmeste, og hele den sociale baggrund funderes dermed ikke. For det talende barn med autisme synes udviklingen nærmest at være foregået omvendt, således at barnet har formået at tilegne sig et ydre formelt sprog, men uden den indre og dybere forståelse for mening, betydning og relevant brug af sproget, som funderes i den tidlige sociale praksis. Dette forklarer, hvorfor talesproget kan forekomme bogstaveligt, tillært, uden sammenhæng, præget af unuanceret stemmeføring, rigidt, monologisk osv.

Alligevel lærer mange børn med autisme at formulere sig fuldt forståeligt og bruge relevante udtryk og talemåder, hvilket gør det svært for os andre ikke instinktivt at tillægge barnet den usynlige kommunikative kompetence, som vi tager for givet hos os selv og andre. Vi vildledes af barnets talesprog, fordi det skaber resonans i noget, vi ikke er vant til at adskille - for os hænger kommunikation og sprog sammen som en uløselig helhed. Vi kommer dermed til at tale til barnet på en kanal, det har svært ved at modtage fra, hvorved kommunikationsvanskelighederne opstår. Barnet kan i frustration over ikke at forstå/blive forstået, reagere med adfærdsudbrud, som vi typisk reagerer sprogligt på ved at forklare og irettesætte, hvorved kommunikationsvanskelighederne forstærkes yderligere.

Meget forenklet sagt er vi andre i stand til (for det meste) at tænke, før vi handler, fordi sproget - udover kommunikationsmæssigt - fungerer som en intellektuel proces i planlæggende, dirigerende og integrerende funktioner. Vi tænker overvejende i sprog, hvilket bl.a. gør os i stand til løbende at forberede os mentalt på, hvad vi skal lave, ved at skabe indre skabeloner over rækkefølge, indhold, tidsforløb osv. Samtidig kan vi i vores tanker hæve os op over »her og nu« situationer ved at analysere en given situation. Vi laver os forestillinger om egne og andres handlinger ved at vurdere, overveje, kalkulere, tolke, afstemme mm. - det der ligger i begrebet Theory of Mind. Vi tillægger hele tiden menne-

skelige forehavender mening, hvilket løber som en motiverende rød tråd gennem hele vores sociale liv.

Denne sprogligt funderede bearbejdningsstil er ikke på samme måde tilgængelig for børn med autisme. Børnene har typisk svært ved at organisere sig i forhold til ydre krav, dvs. skabe overblik over og planlægge egne handlinger. De fastholdes overvejende af fysiske stimuli/impulser, som de responderer direkte på, og har ikke en indbygget Theory of Mind til forståelse af den menneskelige adfærd.

Derfor kommer den altafgørende specialpædagogiske opgave som udgangspunkt til at handle om at skabe forståelse og mening for barnet i dets omgivelser gennem en kompenserende *ikke-sproglig* tilgang. Her bliver begrebet *visualisering* centralt.

For nogle af de talende børn med autisme kompliceres billedet yderligere, hvis talesproget er præget af mere specifikke sproglige vanskeligheder med hensyn til udtale, sætningsopbygning, bøjning af ord mm. Både forældre og fagfolk - herunder talepædagogen - er tilbøjelige til at fokusere på disse åbenbare sproglige mangler som udgangspunkt for den pædagogiske indsats, hvorved man kommer til at negligere autismen. Konsekvensen er, at der fokuseres på

- symptomet: **talesproget** i stedet for årsagen: **kommunikationsvanskelighederne**
- det aktive talesprog (output) i forhold til at skabe forståelse gennem relevant input
- isoleret træning i løsrevne situationer i stedet for integreret læring i hverdagens rutiner

Traditionelt set har især arbejdet med udtalevanskeligheder sorteret under den talepædagogiske kerneydelse. Det er en stor udfordring for talepædagogen at tilpasse sin faglighed til autisms karakteristiske læringsstil og dermed omprioritere den sproglige indsats. En direkte fokusering på udtalevanskeligheder hos et barn med autisme vil ofte være en slidsom opgave for både barn og voksen med ringe overførselsværdi.

En mere indirekte legende tilgang i dagligdagen kan have større effekt.

Visualisering – hvad er det?

Visualisering er en måde at give information på ved hjælp af synlige elementer som fysisk indretning, genstande og især billeder. Formålet med at bruge visualisering er at understøtte forståelsen (give mening), idet de fleste børn med autisme har nemmere ved at rette opmærksomheden mod det, de ser, end det, de hører (tale-sprog). Visualisering er et støtteredskab for et menneske med autisme på linie med en blindestok for et blindt menneske.

Vi benytter os alle af visualisering i hverdagen som hjælp til at aflæse, organisere og huske. Eksempler på visualisering: møblering, skiltning i trafikken og i det offentlige rum, menukort, kalender, indkøbslister, madopskrifter, landkort.

Ved brug af visualisering kan man strukturere omgivelserne på en måde, så de er mere forudsigelige og forståelige for børn med autisme. Den TEACCH-inspirerede pædagogik¹ er baseret på struktur, organisering og visualisering og er designet til den særlige indlæringsstil, der er karakteristisk for børn med autisme.

Meget tyder på, at de fleste børn med autisme overvejende tænker i billeder frem for i sprog. Visuel information bygger på gestalter og såkaldte helmeninger i modsætning til sprog, der bygger på analyse af abstrakte symboler i sætninger, dvs. at hvert ord i en sætning har en betydning og skal analyseres for tilsammen at danne en helhed (mening). Trafiksignaler og skilte bygger på visuel helhedsopfattelse, hvilket gør trafikkanter i stand til lynhurtigt at aflæse meningen med skiltningen. Visuelle informationer er synlige/ikke-flygtige og dermed nemmere at fastholde end sproglige informationer, som er usynlige/flygtige. Hvis en mor siger til sit barn: »I dag skal vi besøge farmor« og samtidig viser et billede af en bil og et foto af farmor, fremhæves det meningsbærende i budskabet, og barnets mulighed for at forstå og huske beskeden øges betydeligt.

1) TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children) www.teacch.com

Visualiseringen hjælper også omgivelserne til at tale i et kortfattet og ligefremt sprog med enkle og klare formuleringer. Børn med autisme forstyrres af for megen snak og såkaldt small-talk, som almindelige børn omgives af. Det er ofte nødvendigt, at de voksne, der omgås børnene, bevidst lærer sig at redigere og begrænse egen tale (hvilket kan kollidere med gængs pædagogik). Graden af visualisering afstemmes individuelt til hvert barns behov.

Hvordan gøres omgivelserne forståelige for barnet?

En forstandig autismpædagogik opbygges ved at organisere de fysiske omgivelser på en systematisk måde for at gøre det nemmere for barnet at orientere sig i forhold til krav og forventninger. Barnet lærer derpå selvstændigt at aflæse og følge visuelle informationer, så i stedet for at forklare barnet verbalt, hvad det skal, lærer barnet selv at opsøge informationer vedrørende: Hvad skal jeg lave? - Hvor skal jeg være? - Hvordan skal jeg lave det - Hvor længe skal jeg lave det? - Hvad skal jeg bagefter?

Ved brug af billeder er det muligt at skabe overblik og sammenhæng (mening) på flere niveauer på én gang: det konkrete »her og nu« – det fremtidige – skift – ændringer mm. Barnet bevarer overblikket over dagens aktiviteter ved selv at »handle« med billederne, når f.eks. symbolerne for de afsluttede aktiviteter tages ned fra skemaet et efter et. Det er således *måden* at bruge billederne på, der er pointen i visualisering. Visualisering bygger på de gode visuelle evner, børn med autisme ofte har, og det at følge systemerne er en høj motivationsfaktor.

Når barnet kan følge et skema og et arbejdsystem samt guide sig selvstændigt rundt i de nære omgivelser - og dermed har overblik over, hvad det skal foretage sig i løbet af dagen - øges barnets selvtillid og overskud i forhold til at møde de mange øvrige udfordringer i dets tilværelse – ikke mindst de sociale.

Fra information til kommunikation

Visuelle informationer er ensidige meddelelser og er altså ikke i sig selv kommunikative, idet kommunikation bygger på gensidige udveksling

ger. For at kunne påvirke kommunikationsudviklingen hos børn med autisme er det altafgørende, at der tages afsæt i den særlige indlæringsstil, som er beskrevet ovenfor. Så hvordan gøres kommunikationen forståelig for barnet? Her er to forhold væsentlige:

- barnet som aktiv deltager
- visualisering

Som tidligere beskrevet lærer det almindelige lille barn ikke, *hvordan* det skal kommunikere, men *ved* at kommunikere. Barnet med autisme må på samme måde bringes ind i en meningsgivende social praksis som aktiv deltager. De voksne må tilrettelægge aktiviteter, hvor barnet lærer at kommunikere et behov, dvs. anmode om noget konkret, ved at:

- målrette en henvendelse
- aflevere en »besked« (billede/ord)
- modtage et svar, f.eks. i form af en genstand

Billedkommunikationssystemet PECS (Picture Exchange Communication System) er et eksempel på en social praksis, hvor barnet handler sig til en forståelse af kommunikationens »kerne« ved at udføre den. Det påhviler de voksne at give børnene så mange muligheder for at kommunikere i hverdagen som muligt ved at bruge mange forskellige strategier, som løbende udbygges og justeres. Hos en del børn udvikles talesproget i takt med den øgede forståelse. For at støtte den sproglige udvikling må der på samme måde tages afsæt i den særlige indlæringsstil, således at sproget kædes sammen med kommunikation til et brugssprog. Børn med autisme kan som tidligere nævnt tilegne sig et ydre sprog med et stort ordforråd, uden de ved hvordan det skal bruges i sociale sammenhænge.

Jeg kender f.eks. en 5-årig dreng med Aspergers syndrom, som har et formelt set veludviklet aktivt talesprog, og som kan læse (helst fagbøger om sine særinteresser). En morgen ankom han grædende og synligt utilpas til børnehaven, og pædagogerne kunne ikke få ham til at fortælle, hvad der var galt. Heller ikke chaufføren, der afleverede ham, kunne forklare, hvorfor drengen pludselig var brudt ud i gråd. Først langt senere fandt de ud af, at chaufføren havde glemte at spænde drengens sikkerhedssele, som

han plejede. Han var ude af stand til at delagtiggøre andre i den uoprettelige forseelse, som splintrede hele hans faste morgenrutine, og som efterlod ham i en så smertelig tilstand. Den talepædagogiske opgave har i dette tilfælde bestået i at lære drengen strategier (visuelle) for at bede om hjælp. Det er vigtigt at være opmærksom på, at kommunikationsvanskelighederne viser sig på forskellig måde afhængigt af barnets personlighed og udviklingsniveau.

Individuelle arbejdsopgaver, der bygger på at matche/sortere/ordne kan for nogle børn være et velegnet sted at fokusere på mere formelle sproglige færdigheder som f.eks. overbegreber, præpositioner, størrelsesforhold, ordbilleder og bogstaver. I arbejdsopgaverne præsenteres barnet for et krav ad gangen uden ydre (social) indblanding, samtidig med at der kan tages hensyn til barnets særlige interesser (dyr, tog, farver o. lign.) for at gøre opgaven motiverende.

Strukturerede legeforløb, hvor mindst to børn samarbejder om at udføre forskellige aktiviteter, er et andet eksempel på en meningsgivende social praksis. De voksne må dagen igennem tilrettelægge situationer for børnene, hvor de er sammen omkring strukturerede aktiviteter for at øge børnenes muligheder for at kommunikere med hinanden.

Talepædagogens rolle i forhold til børn med autisme

Talepædagogen må tilpasse sin generelle viden om kommunikation og sprog til autisms særegenhed.

Kommunikation og sprog må læres i meningsfulde sociale sammenhænge, hvor der er anledning til at kommunikere med hinanden. Det er nødvendigt at flytte fokus væk fra at træne isolerede sproglige færdigheder i situationer løsrevet fra naturlige sammenhænge til at opbygge funktionel kommunikation integreret i barnets hverdag.

Derfor må talepædagogen deltage der, hvor børnene er, som en rådgivende samarbejdspartner i forhold til dem, der omgiver barnet til daglig. Talepædagoger har generelt en stor viden om tidlig kommunikation, som er central omkring udvikling af effektive læringsmiljøer, hvor

kommunikationstræningen er integreret i hverdagsaktiviteterne.

Eksempler på talepædagogisk indsats

- Observation af barnets kommunikative/sproglige formåen i forskellige omgivelser
- Udredning af særlige kommunikationsbehov, samt forslag og afprøvning af forskellige strategier
- Rådgivning om tilrettelæggelse af konkrete situationer med fokus på børnenes aktive kommunikation, f.eks. PECS, struktureret leg, andre sociale samværsaktiviteter
- Udredning vedr. symbolforståelse/sprogforståelse
- Undersøgelse/testning af individuelle tiltag og fremskridt
- Forældresamarbejde

*Lone Gammeltoft, talepædagog,
Specialfunktionen, Københavns Kommune*

Litteratur:

- Beyer, Jannik og Gammeltoft, Lone (1978): *Autisme og leg*, Videnscenter for Autisme
- Frost, Lori and Bondy, Andy (2002): *The Picture Exchange Communication System*, Training Manual
- Gammeltoft, Lone og Sollok Nordenhof, Marianne (2006): *Autisme, leg og social udvikling*, Videnscenter for Autisme
- Grice, H.P. (1975): *Logic and conversation*, Speech Acts: Syntax and Semantics (vol. 3), New York: Academic Press
- Hodgdon, Linda (2003): *Visual Strategies For Improving Communication*, Quirk Roberts Publishing
- Lorenzen, Per (2007): *Fra tilskuer til deltager*, Materialecentret Ålborg
- Vestergaard, Anja og Eriksen, Elmose, Mette (2002): *Det kommer ikke af sig selv*, Langagerskolen

The Digital Hearing Revolution starts here.

Nu lancerer vi Comfort Digisystem. Verdens første høreprodukt med både digital radiooverførsel og en enestående lydbehandling.

- Krystalklart
- Uden forsinkelse
- 100% aflytningssikkert

Læs mere på www.comfortaudio.dk

 COMFORT audio

Oticon ♦ ConnectLine

Få mere ud af dine høreapparater
med Oticon ConnectLine

Oticon ConnectLine – en god forbindelse

Når du taler i telefon med dine børn eller børnebørn, kunne du så ønske dig at kunne høre dem tydeligere, end du gør i dag?

Og kunne du ønske dig at få alt med, hvad der bliver sagt i fjernsynet? Med Oticons nye ConnectLine er dette muligt.

Nu kan du, som høreapparatbruger, høre fjernsynet eller tale i telefon på lige fod med alle andre.

Hør det, du vil høre, når du ser tv

Nogen gange kan baggrundsstøj gøre det svært at høre, hvad der bliver sagt i fjernsynet – men ikke, når du har en Oticon ConnectLine tv-adapter. Denne enhed sender lyden direkte til dine høreapparater.

Tal ubesværet i telefon

Når du bruger høreapparater og skal tale i telefon, kan mange udfordringer opstå. Der kan komme hyl fra høreapparatet, høreapparaterne kan brumme ved mobiltelefonering, og der kan være så meget baggrundstøj, at du ikke forstår samtalen.

Har du lyst til at prøve Oticon ConnectLine?

Oticon ConnectLine kan bruges sammen med Oticon Epoq og Oticon Dual-høreapparater.

Du kan købe Oticon ConnectLine hos de fleste private høreklinikker, og der er også mulighed for at søge tilskud fra kommunen via dit lokale høreinstitut.

Læs mere om Oticon ConnectLine på:

www.oticon.dk

oticon
PEOPLE FIRST

Naturlogopædi

Af Anna Jane Adhémar
og Varinka Boseman Behrakis

Naturlogopædi er en interventionsmetode, der benytter sig af naturen som ressource i den logopædiske praksis. Denne artikel argumenterer for, at naturen med fordel kan inddrages i det logopædiske vidensområde.

Et af de første møder, Boseman havde med et barn og dets mor, da hun begyndte at arbejde som tale-hørekonsulent, var i et soverum – omgivet af larm og uro – der bestemt ikke var indrettet med logopædisk undervisning for øje. Det var en fredag, og barnets mor og Boseman talte, mens den lille dreng på fem år sad ganske ubevægelig og sagde ingenting.

Boseman prøvede at lokke ord ud af hans mund med alskens lege og legetøj. Drengen forholdt sig ganske tavs. Så til sidst, i en 'pædagogisk monolog', lavede hun en aftale med ham om, at næste gang hun kom, ville de gå udenfor – hvis det ikke regnede! For hvis det regnede, så ville Boseman ikke, sagde hun. Drengen kiggede op et kort øjeblik. 'Regntøj' sagde han så og forsvandt ind på sin stue.

Den følgende fredag skinnede en lille sol, og de to gik udenfor med et vendespil, som Boseman håbede, at de kunne øve konsonanten 'K' med - men kun vinden spillede. Så Peter og Boseman besluttede sig i stedet for at finde nogle kastanjer. Dette førte til, at Peters logopædiske undervisning i det følgende år kom til at foregå mest ude – og endelig til afgangsprojektet '*Natur & Logopædi*', der omhandler det, Boseman kalder naturlogopædi.

I den foreliggende artikel beskriver vi relevant teori og forskning, der peger på naturen som sundheds- og udviklingsfremmende ressource, og argumenterer for, at logopædi og naturen

anvendt som interventionsmetode med fordel kan sammenfattes som en gunstig tilgang til børns – og voksnes - univers i den logopædiske praksis.

Dette er således et forslag til en ny indfaldsvinkel til det logopædiske vidensområde. Vi håber, det vil åbne op for en diskussion omkring en mere alsidig undervisningsform i arbejdet med børn med sproglige vanskeligheder.

Ved *den logopædiske praksis* menes her enhver form for intervention, der vedrører sprogproduktion og sprogforståelse. Herunder høre-, sprog- og talevanskeligheder og behandlingen heraf. Desuden de interventioner, der fremmer sprogets udvikling, eller som optimerer sprogudviklingen. Og ved *naturlogopædi* vedholdes den ovenfor nævnte faglige definition - men her er naturen den relevante kontekst.

Hvad er natur?

Ordet natur benyttes ofte for områder med træer, buske og anden vegetation, som er uberørt af menneskelig indflydelse. Men naturbegrebet er mere end det, fx forslår Hans Fink en etymologisk definition, som er værd at reflektere over:

'Ordet 'natur' kommer af latin 'nascor', jeg fødes, avles eller fremkommer. Det er afgørende præget af at være brugt til at oversætte græsk 'physis' som kommer af et ord for tilblivelse og fremvækst, og var et nøglebegreb i tidlig græsk filosofi. Natur har med en begivenhed at gøre, der er unik for individet; men som samtidig udgør dets indlemmelse i slægten, arten og verden' (Fink, 2002).

På et mere konkret plan er *The Recreation Opportunity Spectrum* (ROS) (Kaplan & Kaplan, 1989) et hjælpemiddel til at klassificere, kortlægge og redegøre for rekreative ressourcer.

Baseret på omgivelser, aktivitet og oplevelse angiver ROS i en model 6 forskellige typer miljøer/omgivelser og beskriver hvert områdes karakteristika. I forbindelse med denne artikel er det ROS' 'urban' kategori, der har interesse. ROS karakteriserer urbane omgivelser som 'nearby nature', og de beskrives som følger:

'Area is characterized by vegetation in context of built environment. Lawns are frequent form of vegetation. So are trees and shrubs; these may be sparse or continuous (street trees) or in greater abundance (parks and woodlots), Vegetation may be carefully arranged and maintained, as in a landscaped area or garden, or less intentional, as in an unused lot. Use levels vary from none or few to heavy usage. Much of nearby nature entails no specific facilities. Access may be by car, bike, or on foot; some areas are private (back yards)' (Kaplan & Kaplan, 1989).

Vi finder dette uddrag meget relevant som et konkret belæg for vores definition af den 'nearby nature', der findes rundt om i Danmark. Fx findes i København Frederiksberg Have, H.C. Ørsted Parken, Amager Fælled m.fl., i Viborg stierne rundt om Nørre- og Sønderø, Borgvold og Latinerhaven. I Århus findes Risskov (skov og strand), universitetsparken og Marselisborg skovene. I Odense Kongens Have, og Ålborg har Solsideparken og Østre Anlæg.

Men også mindre arealer med grønt opfylder kriterierne for 'nearby nature'. Og hele landet generelt har mange større eller mindre 'nearby nature' områder. Og naturligvis er de udemiljøer, som logopæderne møder, og som for dem er tilgængelige i deres hverdag, også egnede.

Vi definerer således natur i denne artikel som værende ikke vild og farlig, men som værende *grønne områder med græs, træer, buske og krat omkring danske børnehaver, som kan karakteriseres som 'sikker eller ufarlig'*. Men påpeger, at strand og søer samt heder og skove også er 'brugbare' i den naturlogopædiske praksis.

Et optimalt sprogstimulerende læringsmiljø

Natur er en del af det overordnede begreb *miljø* - her defineret som fysiske omgivelser, der har med individet at gøre. Ved at anvende naturen som interventionsmetode bliver naturen en del af det logopædiske miljø - og metode. Og vi udvider konceptet om læringsmiljø, der omhandler det logopædiske rum. Derved bliver anvendelsen af naturen et bevidst pædagogisk og logopædisk redskab.

Daginstitutionen er det læringssted, der såvel som hjemmet styrer barnets sproglige udvikling. Ofte benævnes tryghed som grundlaget for et befordrende læringsmiljø - et miljø, hvor barnet er omgivet af velkendte personer, og hvor det føler sig trygt.

Men i de senere år er der kommet et voksende fokus på et bevidst stimulerende *fysisk* læringsmiljø, der er mere end et kreativt og undersøgende lokale. Det indebærer et foranderligt miljø med plads til både fælles og individuelle aktiviteter. Et miljø, hvor der fx kan skabes en højt-læringskrog eller en sproglegekrog. Et miljø, hvor bl.a. dagligdagens sprogstimulerende aktiviteter udfolder sig.

Vi finder, at indretninger, hvor det fysiske miljø anvendes som et bevidst pædagogisk redskab med struktur, visuel klarhed og be- og afgrænsninger, er et godt tiltag i arbejdet med den sproglige udvikling. Bl.a. er Karin Vilen et al.'s bog '*Pædagogik kan ses*' (2007) et fint eksempel på den øgede fokus på det fysiske miljø.

Flere af disse tiltag kan overføres til sproglige udendørs aktiviteter. Naturen er allerede et af punkterne på den pædagogiske læreplan – og vi logopæder kan i vor konsultative/vejledende/rådgivende rolle udnytte den erfaring, pædagogerne har med ude-pædagogik. Og opfordre til et øget fokus på den sproglige stimulering i børnehavens ude-arealer eller de nærliggende naturområder. For eksempel: i sommerhalvåret er der ingen hindring for, at logopæden selv anvender 'nearby nature' som et læringsrum til rim og remser, sprog- og sanglege eller til at tale om fx kastanjer. Om vinteren, hvis barnet er ude, så i stedet for at bruge tid på at få det med ind – kan sneen inddrages, når 'sn-' skal trænes. Eller gynngen til at øve sprogprosodi.

Forskning i naturen

Fra miljøpsykologi og naturterapi/naturpsykologi¹ ved vi en del om, hvordan naturen påvirker psykisk sundhed, trivsel og udvikling. På det pædagogiske felt har der i mange år været fokus på naturens fordele, og den inddrages i dag i mange vidensområder i børnehave-, og folkeskoleregi². Erfaringer, empiri og teori fra disse felter kan således bruges til at underbygge en naturlogopædagogisk praksis – både direkte og indirekte.

Naturkontakt har en positiv effekt på følelser og humør, og det ser ud til, at vi er mindre aggressive og anskuer livet og selvet generelt mere

optimistisk, hvis vi har jævnlig adgang til grønne områder³. Forskning fra udeskoler og naturbørnehaver/ude-børnehaver dokumenterer positiv indvirkning på børns udvikling og indlæring ved ophold i naturlige omgivelser, og børn, der jævnligt opholder sig udendørs i naturlige miljøer, ser ud til at være gladere, raskere og mere motiverede til at lære (Bendix, 2004). Forskere i Sverige og Danmark har påvist, at ude-børnehavebørn har færre sygedage, bedre koncentration/opmærksomhed og motorik end børn, der leger i traditionelle bybørnehaver (Vigsø & Nielsen, 2006; Grahn et al., 1997).

Vi ved, at fri leg og bevægelse er meget centrale for børns udvikling, og forskning fra Rødkilde Skole (Mygind, 2005) viser, at børn bevæger sig dobbelt så meget, når de undervises udendørs, som i skolen. Interessant nok viser forskningsresultater fra det britiske Essex Universitet klare psykiske sundhedsfordele ved at bevæge sig i grønne områder frem for ikke-grønne områder, målt på bl.a. hjerterytme, selvværd og sindstilstand (Pretty et al., 2005). Myginds forskning viser endvidere, at børn indgår i flere sociale relationer udenfor klasselokalet (Mygind, 2005). Der sker simpelthen mere social udveksling og sprogbrug i ude-undervisning og ude-lege.

I undersøgelser af dynamikken mellem grønne områder og mental sundhed er der særlig fokus på stress. Der findes dokumentation for sammenhæng mellem stressniveau og afstand til nærmeste grønne område, ligesom der er sammenhæng mellem stress, antallet af besøg og tidsforbruget i grønne områder⁴. Studier viser, at både voksne og børn, som har regelmæssig adgang til eller bor i nærheden af grønne områder, ikke alene oplever mindre stress, men også udviser bedre mestringsevner og robusthed⁵ og klarer sig bedre i kognitive opgaver. Som eksempel på det sidste har Wells (2000) fundet, at kognitiv funktion forbedres, når børn flytter til områder, hvor de har adgang til naturen.

Mennesker, der er stressede, kommer sig hurtigere, hvis de har mulighed for at opholde sig i grønne områder/natur⁶. Flere studier assisterer naturens regulerende og restorative effekt på kognitive ressourcer⁷. Dvs. at tilstedeværelse i

naturen ser ud til at have en meget gavnlig effekt på den mentale tilstand.

Forskerparret Rachel og Stephen Kaplan mener, at rolige, ikke-truende naturlige miljøer har en restorativ effekt, fordi de kan bringe os i en tilstand af frivillig, spontan og blid opmærksomhed – en mental tilstand, som de benævner 'fascination' (Kaplan & Kaplan, 1989).

Denne tilstand er ikke energikrævende sammenlignet med, når vi bruger vores opmærksomhed målrettet og fokuseret - som for eksempel sortering af indtryk, evaluering, planlægning og indlæring (de såkaldte 'eksekutive funktioner') mm.

Naturen tilbyder os mulighed for at genopbygge mentale ressourcer - at hvile vores hjerner, kan man sige. Dermed kan vi forbygge den stress, der kan være resultatet af overbrug af psykisk energikrævende, fokuseret opmærksomhed.

Leg i naturlige omgivelser ser ud til at være meget gavnlig, fx hos børn med adfærds- og opmærksomhedsforstyrrelser. Forskning fra USA påviser nemlig, at ophold i grønne områder har en regulerende og støttende effekt på både kognitive evner og urolig adfærd hos børn med ADD og ADHD (Taylor et al., 2001; Taylor & Kuo, 2008). At kunne restituere psykiske ressourcer og derved vores evne til atter at fastholde opmærksomheden er selvfølgelig også vigtigt for ny indlæring⁸.

Ovenstående forskning har interessante implikationer for den talepædagogiske praksis. For det første peges der mod en revideret opfattelse af *mulighederne* i forbindelse med opmærksomhed og koncentration, som allerede er kendte forudsætninger for, at arbejdet med børns sproglige udvikling kan lykkes.

For det andet ser ophold i grønne områder ud til at fremme bevægelse, socialt samspil og trivsel i almindelighed, hvilket selvfølgelig også har relevans i forhold til optimering af sprogindlæring.

Sprog og natur

De kognitive funktioner medvirker til, at vi tileg-

ner os sprog, der kan opdeles i fonetik, syntaks & morfologi, semantik og pragmatik. Endvidere er hukommelse, perception, motorik, analyseevne og bearbejdning af information og koncentration og opmærksomhed af vigtighed for den sproglige udvikling⁹.

De sproglige og de 'ikke sproglige færdigheder' er alle en betingelse for, at barnet kan udvikle et fuldentd sprog. Sprogfunktionen er således ikke blot en isoleret del af de kognitive funktioner, men en del af en helhed, der påvirker og påvirkes af de øvrige kognitive funktioner¹⁰.

Abstrakt tænkning er en kognitiv funktion, en tillært tankevirksomhed, der bygger på kulturelle og kropslige erfaringer. Den abstrakte tænkning indebærer fx begrebsdannelse, hvor barnet lærer at kategorisere og klassificere. Og forudsætningerne for abstrakt tænkning er bl.a. en veludviklet opmærksomheds- og hukommelsesfunktion¹¹.

Den svenske hjerneforsker, læge og lærer Britt-Louise Theglander hævder, at stoleskolen faktisk er en hindring for læring, og påpeger, at

'For at vi overhovedet kan lære, må hjernebarken være vågen. Det er krybdyrhjernen, der styrer vågenhedsgraden, den kan bevidstheden ikke påvirke, og krybdyrhjernen kræver bevægelse og sansning, for at vi kan lære. Britt-Louise Theglander peger på, at vores hjerner er skabt sådan, at vi har behov for at bevæge os hvert 10. minut i en indlæringsituation, for at være vågne nok til, at det, vi skal lære, kobler sig fast. Samtidig er det vigtigt, at vi husker det, vi lærer' (Bendix, 2004).

Naturoplevelse som læringspotentiale bevirker den alsidige sanseaktivering, der i høj grad fremmer hukommelsen, som gør det muligt for barnet at fremkalde sig visuelle og auditive indtryk af, hvad de oplevede ude. Og barnets fantasi befordres samtidig med, at barnet får passende frihedsgrader til at opleve noget på egen hånd (Edlev, 2008).

Carol Westby, PhD, der i 2007 og igen i april 2009 besøgte Danmark¹², beretter om legens centrale rolle i børns generelle udvikling og

særligt om legens betydning for udvikling af sprog og læsefærdigheder.

'To comprehend, children must be able to build mental models of the texts that they listen to or read. Building mental models requires an understanding of the interrelationships among people, objects, and events in the world. Play provides a way to develop and demonstrate an understanding of these relationships that are essential for both social and academic skills' (Westby, fra www.alf.dk, 2009)¹².

I naturen kommer legens mangfoldighed af former for udfoldelse til udtryk i fx rollelege, dramalege, fantasilege eller fangelege. Gennem lege, der involverer kroppen, stemmen og sprogformer generelt, kommunikerer barnet, hvornår legen begynder eller afsluttes, eller hvornår der er en pause i legen (Andersen et al, 2006).

Det vil bl.a. sige, at barnet gennem legen bruger sproget og udvikler evnen til at se i andres perspektiv, og dermed øves de sociale kompetencer. Med målrettet logopædisk intervention tilegner barnet sig ny viden om eksempelvis brugen af sprogets dialogiske redskaber, turtagning, metaforer, billedsprog, præpositioner mm. Og fordi barnet ikke oplever, at legen skal munde ud i et produkt eller resultat, udføres den med netop den glæde og udvikling, der er indeholdt i legeprocessen.

Endvidere kan naturoplevelser være grundlaget for den logopædiske undervisning. Og Kjeld Fredens konstaterer endvidere, at

- Man har lettere ved at lære, hvis man arbejder konkret med det, man skal lære
- Man husker bedre, når det lærte er knyttet til oplevelser og konkrete aktiviteter

En opmærksom naturoplevelse forløber i tre faser (Edlev, 2008)¹⁴. Her beskriver vi, hvordan en naturassisteret interventionsmetode kan fungere i den logopædiske intervention.

- *Opdagelsesfasen*: Peter finder en kastanje - og en til - og en til. Fonetiske epifonemata som

'Hov', 'Se', 'Neej' forekommer, og efter de første følelsesprægede udbrud nuanceres sprogbrugen.

- *Undersøgelsesfasen*: Peter iagttager kastanjen. Mens han iagttager kastanjen, taler Peter til sig selv og kan henvende sig til logopæden med kommentarer.
- *Refleksionsfasen*: Peter undres over kastanjerens forskellige former og størrelser. Han stiller spørgsmål, og det er et udtryk for barnets refleksion. Når barnet stiller spørgsmål, bliver det lydhørt for oplysninger, som logopæden giver.

En af naturens vigtige ressourcer er, at den er konkret. Men Fredens understreger, at det ikke er nok i sig selv at hylde de muligheder, som naturens konkrete muligheder åbner. 'Det konkrete skal sætte det abstrakte i spil - og omvendt', siger han (Bendix, 2006)¹⁵.

Så den abstrakte tegning af et træ eller en blomst, der benyttes i almen logopædisk undervisning, kan således kobles til det udbud af blomster med duft og farve og form og størrelse (og træer med kroner helt op til himlen), som vi finder i naturen; enten i den naturbaserede intervention med naturen som læringsrum eller inde i et lokale. Og derved bliver naturens konkrete ting så koblet til ord og begreber og kan dermed understøtte barnets abstrakte tænkning.

Lene Herholdt har i forbindelse med Rødkilde Skole projektet undersøgt det danskfaglige potentiale i udeundervisning og påpeger, at

'Situationerne i skoven kan være den autentiske ramme om væsentlige sprogfunktioner - og indsigt, viden og kundskaber vedrørende sprogfunktioner skabes netop lettest, når sprogfunktionerne ikke trænes isoleret og løstrevet fra deres sammenhæng. I klassen kan man gøre disse sproglige oplevelser og erfaringer til genstand for undervisning og udvikling' (Bendix, 2004).

I barnets sproglige udvikling har den auditive udvikling af skelneevnen stor betydning - det at kunne skelne mellem ord, stavelser, de enkelte

bogstaver og lyde, der ligner hinanden, er et vigtigt led for at opnå læse- og skrivefærdigheder. I naturen kan børn med målrettet opmærksomhed på lydindtryk (fuglesang, vindens susen, vands lyd mm) få en forståelse for lyds mange facetter. Denne 'bevidste auditive stimulering' kan samtidig styrke barnets koncentrationssevne.

I samspil med logopæden lærer barnet at tolke og bearbejde sanseindtrykkene, således at meningsfulde helheder dannes. Og således styrkes også den visualiserede tale, herunder mimik, kropssprog, gestus og evt. pegeteknik – kropssproget og de naturlige tegn – der understøtter det verbale sprog.

Også øjet udsættes for påvirkninger af forskellig art i naturen, og barnets visuelle evne udvikles, idet barnet kan trænes i at lære at se og udnytte synet. Ved at den visuelle skelneevne trænes, og at barnet får en grundopfattelse af former, farver, linjer osv., vil kompetencen til at kunne se helheder og delelementer oparbejdes, hvilket igen kan understøtte det abstrakte sprog og skriveprocessen.

Indsatsområder inden for det impressive sprog kan trænes med anvendelsen af naturen som interventionsmetode. Peter blev fx opfordret til at løbe 'op' ad en lille bakke og 'op og ned' og 'op og ned og hen til træet og op igen' eller 'to gange frem og tilbage' gennem et buskads.

Interventionsmetoder

Demostenes, den berømte oldgræske politiker og taler, drog fordel af naturen i sin stræben for at blive en anerkendt orator. Han besøgte ofte havet, hvor han fandt småsten, som han tog i sin mund. Han øvede sig i at tale med dem i munden, indtil udtalen af især den uvulære frikativ 'R' blev perfekt. Og for at styrke sin stemmes kraft talte han op imod det brusende havs bølger.

Endvidere reciterede Demostenes vers, mens han løb ude i naturen, og forenede således sproget og kroppens motorik. Tanken om at inddrage naturen i den logopædiske praksis er altså ikke ny, men tværtimod ældgammel.

I sin kandidatafhandling, der omhandler naturen som klinisk psykologisk intervention (Adhémar, 2008), fremhæver Adhémar to niveauer af intervention: en naturbaseret intervention, der handler om aktiviteter i naturlige omgivelser (hvor naturen er rammen/setting) og en naturassisteret intervention, hvor naturen aktivt inddrages som ressource for læring/udvikling/terapi. I begge tilfælde kan naturen betragtes som med-aktør, i det første tilfælde som passiv og i det andet altså som aktiv.

Adhémars fokus er naturpsykologien, men Bøseman har anvendt de to interventionsmetoder i den logopædiske praksis.

1) Den naturbaserede intervention (passiv positionering af naturen).

En undervisning, hvor naturen er konteksten, og som kan foregå som normal indendørs undervisning. Men her påvirkes logopæd og barn af den generelle oplevelse af at være ude. Som en solstråle, der kærtegner ens kind, vindens susen i træets top – følelsen af 'vægfrihed' (mener du »vægtløshed?«).

2) Den naturassisterede intervention (aktiv positionering af naturen).

En undervisning, hvor logopæden bevidst benytter naturen, og hvor barnet udfolder sig kropsligt, benytter og forholder sig til sine sanser og sin kreativitet. Her kan fuglenes sang, bladens leg eller kastanjer liggende under et kastanjetræ blive genstand for udforskning, refleksion eller sammenligning.

Udbyttet ved den naturassisterede/naturbaserede intervention er bl.a., at logopæd og barn ved en senere undervisning indendørs kan inddrage naturoplevelserne i undervisningen. Dermed støttes barnet i den abstrakte ord-baserede undervisningssituation, hvor fx også fotos af de konkrete naturoplevelser kan benyttes.

Konklusion

Ved forskellen på 'naturlogopædi' og almen logopædi forstår vi, at logopæden med inddragelse af naturen i højere grad styrker og vægter de non-verbale aspekter af sproget. Som vi har set

dokumenteret, hører mental sundhed og natur sammen. Stressniveauet reduceres hos barnet, når undervisningen foregår ude. Og krop og sind restituerer i naturen.

I den logopædiske undervisning af børn (og voksne) i naturen vurderer vi, at både de naturassisterede og de naturbaserede interventioner med fordel kan inddrages.

Ved en *naturbaseret* logopædisk intervention, hvor naturen er konteksten, kan tilegnelsen af viden foregå som 'normal' indendørs undervisning, men her udnytter logopæden naturens konkrete kontekst til at understøtte den abstrakte læring. Her arbejdes med sprogforståelse, ords betydning og begrebsdannelse. Den naturbaserede intervention styrker individets kognitive kompetencer og giver det en forståelse for indhold og dermed sprogets semantiske aspekt.

I den *naturassisterede* logopædiske intervention inddrages logopæden bevidst naturen i undervisningen, og barnet udfolder sig kropsligt, benytter og forholder sig til sine sanser og sin kreativitet. Den naturassisterede intervention øger individets forståelse for handlinger og brug af sproget i kontekst, og dermed forbedres sociale kompetencer og altså sprogets pragmatiske aspekt.

Mange kan sikkert nikke genkendende til at have benyttet naturen i arbejdet med førskolebørn. Og faktisk er der intet revolutionerende nyt ved tanken. Men med dette forslag til en 'naturlig' indfaldsvinkel til det logopædiske vidensområde håber vi at åbne op for en diskussion om en mere alsidig undervisningsform i den logopædiske praksis for børn med sproglige vanskeligheder – men også for de »voksne børn«.

*Cand. psych. Anna Jane Adhémar,
Psykolog i Familierådgivningen,
Vordingborg Kommune.*

*Holder foredrag og kurser om
naturpsykologi og naturterapi*

Se Center for Naturterapi - www.naturterapi.dk.

*B.A. i Retorik Varinka Boseman Behrakis,
Tale – hørekonsulent i Faxe Kommune
Har skrevet afgangprojekt om natur & logopædi.
Har en diplomgrad i solosang fra Athen,
Grækenland, hvor hun i en årrække har undervist.*

Noter

- 1 Fx naturassisteret psykoterapi, grøn rehabilitering, haveterapi, adventure therapy, wilderness therapy, socialpsykiatriske projekter der inddrager naturen osv.
- 2 Se fx www.skovognatur.dk og www.udeskole.dk
- 3 f.eks. Pretty et al., 2005; Kaplan R, 2001; De Vries et al, 2003; Whitehouse et al., 2001; Kuo & Sullivan, 2001
- 4 Nielsen & Hansen, 2007: Hansen & Nielsen 2005, Hansmann et al., 2007
- 5 Wells & Evans, 2003.
- 6 Berto 2005 ;Hartig et al., 2003; Laumann et al. 2003
- 7 For oversigt over relevant litteratur, se for eksempel: C. Maller et al. 2005
- 8 Østergaard, S. 2009.
- 9 TOPS
- 10 Fredens, 2006
- 11 Fredens, 2006
- 12 Foredrag i Alf d. 28.04.09: Play and Language: The Roots of Literacy
- 13 Bendix i referat af seminar med Kjeld Fredens om udeskole og naturvejledning 2006
- 14 Edlev refererer Fischer (2001)
- 15 Bendix i referat af seminar med Kjeld Fredens om udeskole og naturvejledning 2006

Litteratur

- Adhémar, A. J. (2008): *Nature as clinical psychological intervention: evidence, applications and implications*. Kandidatafhandling, Psykologisk Institut, Århus Universitet.
- Bendix, M. (2006): *Når tingene taler til os*. Referat af seminar og naturvejledning med læge og hjerneforsker Kjeld Fredens 25. januar 2006. www.udeskole.dk.
- Bendix, M (2004): *Hvorfor skal børn undervises i naturen*. Oprindeligt skrevet til Naturvejleder juni 2004. www.udeskole.dk.
- Boseman, V. B.(2009): *Natur & logopædi*. Pædagogisk diplomuddannelse i specialpædagogik. University College Copenhagen.
- Charles C. et al., (2008): *A report on the movement to reconnect children to the natural world*, Children and Nature Network.
- Edlev, T. L. (2008): *Natur og miljø i pædagogisk arbejde*. 2. udgave, 1. oplag. Munksgaard Danmark København.
- Fink, Hans. (2002): *Om menneskers natur og plads i naturen*. I Videnskab og værdier. Den humanistiske udfordring, redigeret af Kirsten Hastrup. Historisk-filosofiske Skrifter 25. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København: C.A.
- Fredens, Kjeld (2006): *Mennesket i hjernen – en grundbog i neuropædagogik*.
- Grahn et al. (1997). *Ute på dagis. Stad & Land*.
- Hansen & Nielsen (2005). *Natur og grønne områder forebygger stress*. Skov og Landskab, KVL, Kbh.

- Hansmann et al. (2007): Restoration and stress relief through physical activities in forests and parks. *Urban Forestry and Urban Greening*, 6, 213-225.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989): *The Experience of Nature: a psychological perspective*. Cambridge University Press.
- Kuo, F. E. & Sullivan, W.C. (2001). Aggression and violence in inner city – effects of environment via mental fatigue. *Environment and Behavior*, 3, 543-571.
- Laumann, K. et al. (2003). *Selective attention and heart rate responses to natural and urban environments*. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 125-134.
- Maller, C. et al. (2005): *Healthy nature, healthy people: contact with nature as an upstream health promotion intervention for populations*, *Health Promotion International*, 21, 1.
- Mygind, E. (2005), *Udeundervisning i Folkeskole: et casestudie om en naturklasse på Rødkilde Skole*. Museum Tusulanums Forlag.
- Nielsen et al (2003): *TOPS Tidlig opmærksomhed på sprogudvikling*. Dansk Videncenter for Ordblindhed. September 2003.
- Nielsen & Hansen, K (2007): Do green areas affect health? Results from a Danish survey on the use of green areas and health indicators. *Health and Place*, 13, 839-850.
- Østergaard, S (2009): *Naturlig mindfulness – naturen som mentalt stimulerende rum*, *Kognition og Pædagogik*, 7, 19. årgang.
- Salling, Lotte (2007): *Leg sproget frem*, Kroghs Forlag.
- Wells, N. M. (2000). *At home with nature: effects of »greenness« on children's cognitive functioning*. *Environment and Behavior*, 32, 775-795.
- Wells & Evans (2003): *Nearby nature – a buffer of life stress among rural children*, *Environment and Behavior*, 35 (3),311-330.

Undervisningsmateriale

til Audiologopæder f.eks.

- Øremodeller
- Larynxmodeller
- Hjernemodeller
- Plancher m.m

Rekvirér kataloger

Kvalitetsmodeller fra SOMSO

SCANTERAPI

Fr. Bajersgade 26
DK-8700 Horsens
Tlf.70 255 299 • Fax.70 255 219

Charlotte Lange Møller og
Stig Faurdal

**Logopædisk udredning
af stemmefunktionen –
Børnestemmeskema 2009**

*Special-Pædagogisk Forlag, 2009
Kr. 310,00 excl. moms*

Charlotte Lange Møller og Stig Faurdal, der tidligere har lavet et skema til udredning af stemmefunktionen hos voksne, har nu også lavet et skema til udredning og evaluering af stemmefunktionen hos skolebørn.

Udover selve skemaet består udgivelsen af en vejledning i, hvordan skemaet anvendes, samt en CD-ROM med skemaet i pdf-format til udskrivning.

Skemaet består af 5 sider:

- personoplysninger, oplysninger om familieforhold, sprog i familien.
- helbredsoplysninger, barnets og omivelsernes beskrivelse af stemmen.
- respiration og talekarakteristika
- auditiv stemmeanalyse, fonastiske gener, vurdering af tonus inden for udvalgte områder
- logopædisk diagnose, konklusion samt foranstaltningsforslag

Skemaet udfyldes af logopæden på baggrund af foreliggende halslægeundersøgelse, samtale med barn, forældre og andre, der omgiver barnet, samt analyse af stemme, tale og tonus/kropsholdning på baggrund af spontantalen og oplæsning (for de elever, der kan læse).

Der er tale om et forholdsvis grundigt skema, og det er tydeligt, at der ligger erfaring og mange overvejelser bag udformningen.

Jeg kan godt lide, at det er grundigt beskrevet, hvordan skemaet skal udfyldes – der er ikke så meget at være i tvivl om. Man får desuden en masse praktiske tips lige fra farven til de penne, man udfylder skemaet med, til spørgeteknikker og tidsforbrug.

Der tages udgangspunkt i barnets ressourcer samtidig med, at man også forholder sig til eventuelle begrænsninger både hos barnet og hos omgivelserne.

Desværre synes jeg, skemaet mangler at belyse barnets stemmebrug. Det er væsentligt at vide, hvilke krav der stilles til barnets stemme i det daglige. Har barnet en stemmeadfærd, der forårsager stemmeproblemet? Og har barnet svært ved at imødekomme de stemmemæssige krav, der stilles til det?

Men alt i alt er der tale om et godt skema, der især kan være godt at have ved hånden, hvis man ikke har så meget erfaring med udredning af børnestemmer.

*Audioplogopæd Camilla Jensen,
PPR-Valby*

Tine Egebjerg og Bi Gram

**Logopædisk stamme-
behandling af unge og voksne
- anbefalinger vedrørende
god praksis**

*Dansk Videnscenter for Stammen
2009
Kan gratis downloades fra
hjemmesiden www.davs.dk eller
købes i en trykt udgave for 50 kr.
samme sted.*

»Logopædisk stammebehandling af unge og voksne - anbefalinger vedrørende god praksis« udkom i maj 2009 i en revideret udgave med ny titel og nye kapitler som efterfølger for 2005-udgaven »Retningslinjer for logopædisk stammebehandling af unge og voksne« skrevet af Tine Egebjerg.

Den reviderede udgave afspejler de forandringer, der har fundet sted, både hvad angår strukturreformen og den generelle udvikling på sundheds- og specialundervisningsområdet.

I 2007 blev Dansk Videnscenter for Stammen lagt ind under den na-

tionale videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO) og blev dermed en del af en myndighed og dennes terminologi. I de senere år er evidensbaseret praksis og ICF blevet en del af den logopædiske terminologi bl.a. som en del af projektet »God Praksis«, som sammenlutningen Danske Tale-Høre-Synsinstitutioner (DTHS) iværksatte i 2005.

Udarbejdelsen af anbefalingerne tager, som tidligere, udgangspunkt i aktuelle faglige diskussioner og konsensus, samt inddragelse af tilgængelige empiriske resultater og viden og erfaringer fra både national og international logopædisk praksis på voksenstammeområdet.

I forhold til den første udgave er der tilføjet kapitler om tekniske hjælpemidler, erhvervet stammen, løbsk tale og andre ledsagende vanskeligheder, og desuden er der nu også et forslag til visitationspapir.

Målgruppen for materialet er fortsat logopædistuderende og logopæder/ledelser på landets PPR-kontorer og kommunikationscentre/taaleinstitutter i kommuner og regioner.

Natasha Epstein (red.)

Dansk Videnscenter
for stammen
Faglig konsulent Tine Egebjerg

**Logopædisk stamme-
behandling
- en undervisningsfilm**

*Freelance Film/Dansk Videnscenter
for Stammen 2009.
34 minutter + ekstramateriale.
Kr. 400,00 inkl. moms.*

Dansk Videnscenter for Stammen præsenterer filmen således: »Filmen tager udgangspunkt i Dansk Videnscenter for Stammen skriftlige anbefalinger: Logopædisk stammebehandling for hhv. børn og un-

ge/voksne - anbefalinger vedr. god praksis.

Målgruppen for filmen er studerende ved de logopædiske grunduddannelser, logopæder i kommuner og regioner og andre fagfolk med speciel interesse for stammeområdet.

I filmens første del er der fokus på stammen, stammeadfærd, den psykologiske overbygning, hvordan stammen kan udvikle sig og på hvilke konsekvenser, det kan have at stamme. I filmens anden del er vægten lagt på logopædens roller og de grundlæggende teoretiske og praktiske opgaver, der ligger i den logopædiske stammebehandling. Efter filmen er der et ekstramateriale med klip, hvor man alene eller sammen med medstuderende eller kolleger, kan øve sig i at genkende og analysere forskellige former for stammen og stammeadfærd.

En særdeles vellykket film. Den rummer mange gode og troværdige klip, som giver et godt indblik i, hvad det vil sige at stamme, og hvordan stammen behandles. Også stammeproblemets kompleksitet illustreres gennem eksempler på stammens forskellige fremtrædelsesformer og stammens konsekvenser for det enkelte menneske – fra børnehævealder til voksenlivet.

En anden kvalitet ved filmen er dens konsekvente vekslen mellem information og eksemplificering. Der vises både eksempler fra den logopædiske undervisning/behandling samt klip fra interview, hvor følelsesmæssige, sociale og kognitive problematikker beskrives af personer, der stammer, og forældre til børn der stammer.

Ekstramaterialet indeholder både klip fra filmen og nye klip, som giver mulighed for at øve sig på at udrede stammens udtryksformer. Der er ingen facitliste, og klippene er varierede og ukommenterede.

Filmene er et rigtig godt supplement til anbefalingerne vedrørende god praksis, men kan bestemt også ses

af mennesker, der stammer, eller andre med interesse for stammen.

*Lise Klok, logopæd
Solveig Gunvor Pedersen,
logopæd, CSU, Roskilde*

Ulla Flye

Spil og tal bare løs

*Sprog & Leg 2009
4 spil og 2 plakater.
Samlet pris: kr. 844,00
(introduktionstilbud: kr. 649,00).
Priserne er ekskl. Moms.
Kan også købes enkeltvis via
www.sprogogleg.dk.*

Titlen *Spil og tal bare løs* dækker over tre vendespil og en billedhistorie. To af vendespillene har dyr som tema, og til disse to hører de nævnte plakater. Det tredje vendespils tema er *dreng og piger*. Billedfortællingen er *De tre Bukkebruse* genfortalt i 6 billeder.

Umiddelbart lyder det som noget velkendt og traditionelt, der allerede findes i adskillige udgaver på markedet. Alligevel bør talepædagoger og sprogpædagoger se nærmere på de fire spil. Kortene er af et gedigent materiale, så små fingre ikke straks sætter sit præg på spillene. Tegningerne er enkle og tydelige uden forstyrrende elementer, men rummer alligevel mulighed for at tilpasse brugen efter behov, så der sættes fokus på ordforråd, sætningsopbygning eller spilleregler i forhold til det enkelte barns niveau. Især kan fremhæves gode muligheder for at arbejde med verber. Spillene kan således anvendes i flere forskellige sammenhænge i en talepædagogisk hverdag.

De to plakater giver mulighed for varieret gentagelse af de temaer, der skal arbejdes med. Billedfortællingens sekvenskort behøver ingen videre anbefaling. Det er igen en ny variation af eventyret, som mange små børn ikke kan få gentaget for ofte.

Målgruppen for de fire spil er

børnehavens yngste gruppe eller børn med et tilsvarende sprogligt niveau.

*Birthe Egelund Høier,
Tale-høreksulent
PPR Aabenraa*

Marianne Holst Nielsen

Sprog med det hele

*Special-Pædagogisk Forlag 2009
44 sider. Kr. 218,00 excl. moms*

Hensigten med hæftet og den medfølgende CD er at give inspiration til sproglige aktiviteter med børn i førskolealderen til alle, der beskæftiger sig med denne aldersgruppe. Det teoretiske udgangspunkt er den tidlige stimulering til skriftsproglig udvikling, som den er formuleret i *Literacy From Infancy*, især af Ragnhild Søderberg og Kjeld Kjertmann.

Hæftet er opdelt i 5 afsnit, som beskæftiger sig med hver sit tema. Til hvert tema gives forslag til aktiviteter, som kan stimulere sprogudvikling, især med fokus på skriftsproglig udvikling.

Der ofres ikke megen teoretisk baggrund for den musiske del af hæftet. Det anses åbenbart for en selvfølge, at sang og musik er befordrende for den sproglige – inklusive den skriftsprogslige udvikling. Der er 12 sange i hæftet og på CD'en - for hovedpartens vedkommende med tekst og musik af forfatteren. Sangene er relateret til de fem emner og med enkle, iørefaldende melodier og tekster, der er lette at lære, idet de indeholder mange gentagelser.

Der kan hentes god støtte i hæftet og CD'en for den, der gerne vil arbejde med børn og musik uden at have den helt store musiske baggrund selv. Og er man til arbejde med ordkort, er der mange udmærkede ideer at hente i *Sprog med det hele*.

*Birthe Egelund Høier
Tale-høreksulent
PPR Aabenraa*

Sigrid Karina Forrestal
og Anne Skovbjerg Poulsen

CCC - Childrens Communiactio n Checklist

Så kom endelig den danske oversættelse af Dorothy Bishop's materiale. Materialet er ifølge Specialpædagogisk Forlags beskrivelse udviklet til at vurdere et barns kommunikation – med særlig fokus på pragmatisk sprogbrug. Der står i beskrivelsen af materialet, at vurderingen bygges på de indtryk, barnet gør på den voksne, der dagligt ser barnet. CCC identificerer børnene, beskriver barnets kommunikative vanskeligheder kvalitativt og kan bruges som oplæg til samtaler om barnet, til at vurdere forandringer over tid og til forskning. Målgruppen er børn mellem 5 – 10 år med kommunikative vanskeligheder.

Det er, som det også nævnes i beskrivelsen, særdeles vanskeligt at teste sig frem til en identifikation af et barns pragmatiske vanskeligheder. Det har da også været en rigtig god proces for mig og nogle af mine kolleger at afprøve CCC's spørgeskema sammen med nogle pædagoger og forældre til børn, om hvem vi er usikre på, om de har pragmatiske sprogvanskeligheder. Udsagnene i testen giver kvalificeret baggrund for overvejelser om barnets formåen og vanskeligheder.

Men når interviewprocessen er overstået, og resultatet skal scores i det dertil hørende regneark, bliver tilfredsheden med materialet mindre. Skemaet består af 79 udsagn, men der er kun mulighed for at score svarene til udsagn 16-53.

Med Dorothy Bishops oprindelige spørgeskema kan der foretages en differentialdiagnosticering mellem pragmatiske vanskeligheder, SLI-problematikker og autisme. Alle udsagn til belysning af disse typer vanskeligheder er medtaget i den danske version, men med den danske versions scoringsark kan man

udelukkende få hjælp til at vurdere, om der er pragmatiske vanskeligheder. Man er overladt til at foretage sin egen kvantitative vurdering af besvarelsen af alle de øvrige udsagn. Det gælder også de udsagn, som de danske oversættere har tilføjet om prosodi. En kvalitativ vurdering vanskeliggøres af, at der er en blanding af positive og negative udsagn, så det ikke er muligt at støtte sig til afkrydsningskemaets score.

Sigrid Karina Forrestal og Anne Skovbjerg Poulsen har oversat dele af et spændende materiale. Det vil glæde mig, om de fortsatte arbejdet med resten af materialet. Den oprindelige version har dobbelt sigte, nemlig både diagnosticering og forskning. Det har den danske version naturligvis ikke kunnet ændre på, således at den blev mere brugervenlig for praktikere. Alligevel er det indtil videre det bedste materiale, jeg endnu har haft i hånden til at hjælpe mig med at afgrænse og forstå børn med pragmatiske vanskeligheder.

*Birthe Egelund Høier
Tale-hørekonulent
PPR Aabenraa*

Kirsten Wandahl

1-2-3 Skriv!

*Forlaget Alfabet 2008
Kr.78,00 excl. moms pr. hæfte*

Når man arbejder med at få folk i gang med at skrive og formulere sig på skrift, kommer man hurtigt til at mangle gode idéer. Disse to hæfter er smækfyldte med relevante, dagligdags opgaver, som gør kursisterne bevidste om, at det er vigtigt at kunne skrive.

Hæfterne er egentlig lavet til kursister på Sprogcentrenes Danskuddannelser, men de er også rigtig gode til arbejdet med skriftlig formulering for voksne ordblinde og andre, der har behov for træning i at skrive, fx på FVU. Hvis man sy-

nes, nogle af opgaverne er for specifikt rettede mod sprogcenterkursister, kan man jo lade være med at bruge dem, eller man kan ændre lidt i dem.

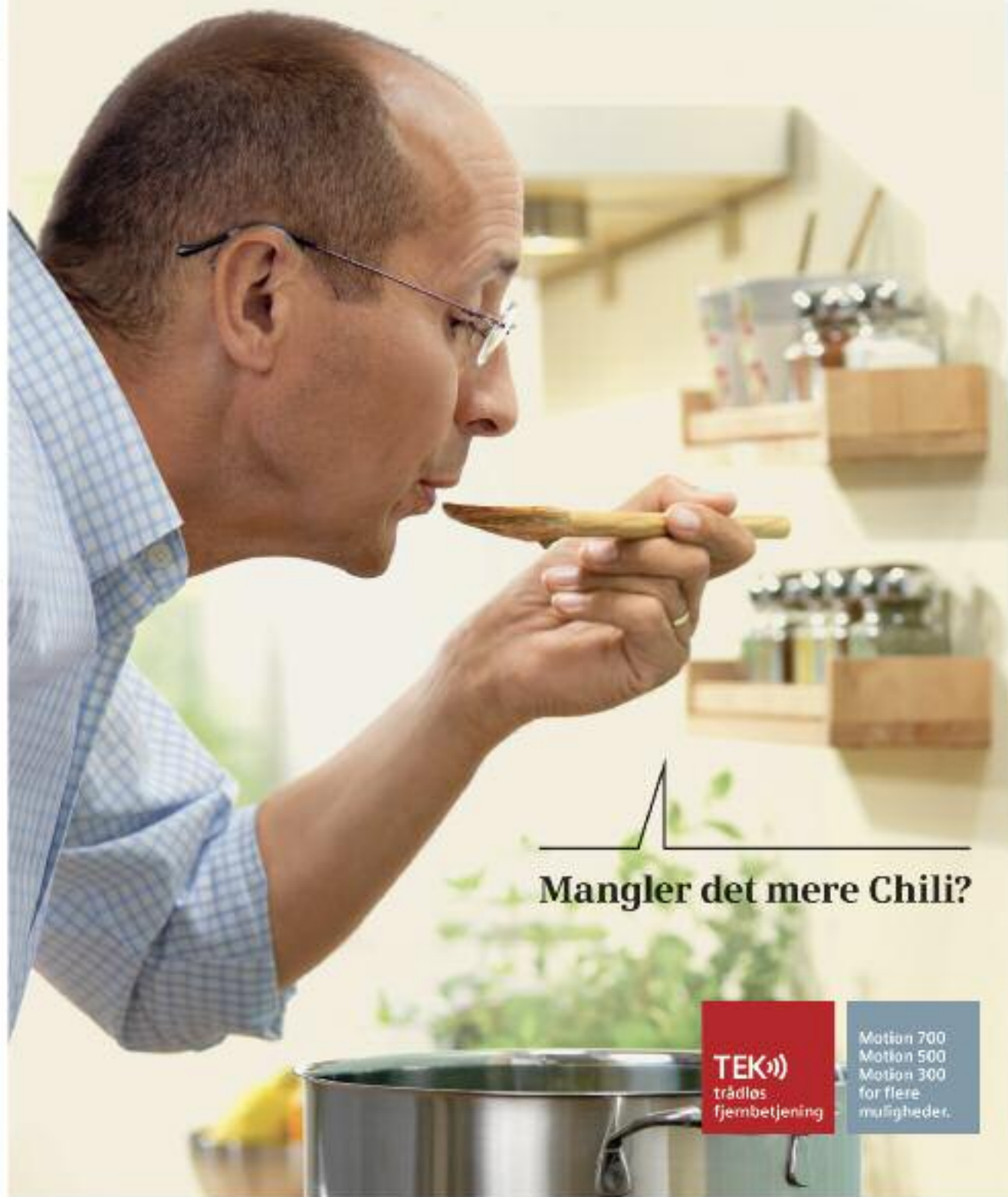
I hæfte 1 handler det om blanketter og formularer, korte beskeder og henvendelser (opslag, besked og postkort), formalitetsniveauer og sms-beskeder + e-mail. Desuden arbejdes med begreberne »at beskrive«, »at fortælle«, »at stille spørgsmål« og at kunne læse instruktioner. Derudover arbejdes med at gøre kursisterne bevidste om forholdet mellem afsender og modtager. Sidst i bogen er der et kapitel med evaluering, hvor kursisten arbejder selvstændigt med forskellige opgavetyper. Hæfte to handler om opslag og annoncer, korte beskeder og henvendelser (invitationer, lykønskninger og takkekort) samt formelle og uformelle breve og e-mail. Også her er det sidste kapitel en evaluering, hvor kursisten selv skal finde ud af, hvilken form for besvarelse, opgaven lægger op til.

I begge hæfter starter kapitlerne med en introduktion til den pågældende opgavetype og nogle opgaver, hvor kursisterne bevidstgøres om, hvor de møder den pågældende opgavetype, og hvornår de forventes at gøre brug af den. Undervejs er der flere faktabokse og forklaringer, fx om hvad adjektiver/til-lægsord bruges til, eller hvordan man plejer at begynde/slutte et brev.

Opgaverne kan besvares ved at skrive i hånden, men der lægges i høj grad op til at inddrage computer og mobiltelefon. Hvis man i undervisningen arbejder med skriftlig formulering på computer, evt. med it-hjælpeprogrammer, kan computeren jo bare erstatte håndskriften.

Alt i alt et rigtig godt materiale, der varmt kan anbefales!

*Audiologopæd Natasha Epstein,
Læsekonulent,
Center for Specialundervisning,
Slagelse*

Mangler det mere Chili?

TEK)
trådløs
fjernbetjening

Motion 700
Motion 500
Motion 300
for flere
muligheder.

Siemens Motion. Den nye standard høreapparat familie.

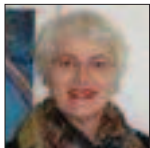
Siemens Motion giver dig flere muligheder. Og hvis der er behov for et ekstra pift er Motion også genopladelig, helt automatisk med situationsgenkendelse, telespole, styrkekontrol, brugeromskifter og audioindgang. SoundSmoothing giver effektiv beskyttelse imod pludselige, kraftige lyde. Motion 700 giver endnu bedre støjdæmpning med TruEar.

Få tilsendt mere information: 6315 4000 eller se på www.siemens.dk/horelse

Answers for life.

SIEMENS

Mindeord for Lone Thode Trondhjem

Mandag d. 8. juni 2009 døde Lone Thode Tronhjem. Lone var medlem af ALF's bestyrelse i 4 år, de to som næstformand. Hun huskes af de bestyrelsesmedlemmer, der arbejdede sammen med hende, som en munter og energisk pige. Lone trådte ind i bestyrelsen, mens hun boede og arbejdede i Esbjerg. Med sin mand og datter flyttede hun til Nykøbing Falster, hvor de overtog Falster City Camping.

Lones arbejdsindsats blev fordelt mellem jobbet på Taleinstituttet, campingpladsen, hendes privatpraksis og ikke mindst opgaverne for ALF. Et af Lones største indsatsområder for ALF var at implementere den nye hjemmeside, som nu har et moderne tilsnit, men savner hendes velkoordinerede styring.

Lone trådte ud af bestyrelsen i 2008 for i stedet at investere tid i opgaven som tillidsmand på sin arbejdsplads.

Lones alt for tidlige død kom som et chok for de fleste af os. Hun håbede længe på at kunne vinde kampen mod kræften, men måtte altså give op. Vi sender de varmeste tanker til Claus og Nina, hendes mand og datter.

*På bestyrelsens vegne
Birthe E. Høier, næstformand*

Har du et barn med læbe-ganespalte i undervisning?

Læbe-Ganespalte Centret tilbyder:

- Specifikt tilrettelagte kurser
- Generelle kurser
- Supervision
- Taleundervisning

Rygårds Allé 45, st.
2900 Hellerup
Tlf: 45 11 44 90

Læs mere på hjemmesiden: www.lgcenter.dk

To foredrag om stammen ved Barry Guitar, University of Vermont:

Stuttering Treatment: Preschool, School Age, & Adolescents

- Nature of stuttering: What is stuttering all about?
- Assessment of preschool children
- Assessment of school-age children
- Treatment of preschool child: Borderline stuttering
- Treatment of preschool child: Beginning stuttering
- Treatment of intermediate stuttering: The school child
- Transfer of stuttering: Modification to home and classroom
- Treatment of advanced stuttering: The adolescent

Barry Guitar er professor i kommunikation ved Vermont Universitetet i USA. Hans arbejdsfelt er forskning, undervisning og praktisk arbejde med stammen, og ud over adskillige videnskabelige artikler har han udgivet to bøger om stammen: »Stuttering: An Integrated Approach to it's Nature and Treatment« og »Easy Talker«. Barry Guitar er medlem af American-Speech-Language-Hearing Association.

Program: Kl.09.30-10.00: Velkomst: Registrering og kaffe/te
Kl.10.00-12.30: Barry Guitars oplæg
Kl.12.30-13.00: Frokostpause
Kl.13.00-14.45: Barry Guitar forts.
Kl.14.45-15.00: Kaffe/te og kage/frugt
Kl.15.00-16.00: Barry Guitar forts.

Den 24.11.09:

Sted: UCC, Titangade 11, 2200 København N

Kontakt: Jane Sonne, tlf. 61.26.74.25. Mail: jane.sonne@gmail.com

Den 25.11.09:

Sted: VIA University College, Pædagoguddannelsen Peter Sabroe,
Peter Sabroes Gade 14, 8000 Århus C

Kontakt: Inge Malmberg, tlf. 86.92.33.34 (efter kl. 16). ingemalmberg@knudenet.dk

Pris: medlemmer: 450 kr. Ikke-medlemmer 900 kr

Tilmelding: www.alf.dk

Sidste frist for tilmelding til begge kurser: den 28.10.09

ALF's bestyrelse

Formand:

Trygve Andersen
Bogensevej 430
5270 Odense N
Tlf. 6597 8580 / 2128 4190
trygveandersen@mail.dk

Næstformand:

Birthe Høier
Hjarupvej 17
6200 Aabenraa
Tlf. 2332 9203
birthe-hoier@freelancefilm.dk

Bestyrelsesmedlem, sekretær:

Ulla Lebech
Bygholm Parkvej 43
8700 Horsens
Tlf. 2261 5079
u.lebech@dadlnet.dk

Kasserer:

Helle Bylander
Tjærebyvej 25
4000 Roskilde
Tlf. 2180 3463
hbylander@hotmail.com

1. suppleant:

Lone Andersen
Markhaven 31d
5320 Agedrup
Tlf. 6610 0021
lonespost2@hotmail.com

Inge Malmberg
Knudevejen 7
8362 Hørning
Tlf. 6597 8580
ingemalmberg@knudenet.dk

2. suppleant

Jane Sonne
Katrinedalsvej 45c
2720 Vanløse
Tlf. 6126 7425

På

www.alf.dk

kan du under menupunktet
Dansk Audiologopædi se

- manuskriptvejledning
- oversigter over tidligere artikler
- artikler fra de senere år
som pdf-filer

Indhold

3	LEDER
4	<i>Kasper Østerholdt Jensen, Rune Nørgaard Jørgensen, Dorthe Bleses og Werner Vach: Sprogvurdering.dk</i>
17	<i>Lone Gammeltoft: Talepædagogens rolle i forhold til børn med autisme</i>
25	<i>Anna Jane Adhémar og Varinka Boseman Behrakis: Naturlogopædi</i>
33	Anmeldelser
37	MEDLEMS-NYT

Forsidefoto: Kastanjer. Illustration til artiklen »Naturlogopædi«.

DANSK AUDIOLOGOPÆDI

45. årgang • September 2009 • Nr. 4

Fagblad for tale-, høre- og læsepædagoger. Udgives af Audiologopædisk Forening

Redaktør (ansv.): Natasha Epstein, Årslev Engvej 1, Sønderup, 4200 Slagelse.
Tlf. 2876 4727. E-mail: ne@csu-slagelse.dk

Redaktionsmedl.: Marie Bertelsen, Tofte-Åsen 6a, Rågeleje, 3210 Vejby. Tlf. 4871 4149/2094 5471
Ulla Lahti, Mellemvangen 21, 3400 Hillerød. Tlf. 4824 0964

Sats & tryk: AMH GRAFISK, 6823 Ansager

DANSK AUDIOLOGOPÆDI udkommer fem gange årligt - i februar, april, juni, september/oktober og december. Manuskripter skal være redaktionen i hænde senest hhv. 1/1, 1/3, 1/5, 15/8 og 1/11.

Priser pr. 1.10.2007: Institutionsabonnement: kr. 500,-. Privat abonnement: kr. 350,-.
Abonnement i udlandet: kr. 500,-. Løssalg: kr. 100,- pr. nr.

Annoncepriser pr. 1.10.2007, excl. moms: Omslagets s. 2: 1800,-. Omslagets s. 3: 1700,-. 1/1 side: 1500,-.
1/2 side: 900,-. 1/1 spalte: 900,-. 1/2 spalte: 750,-. Farvetillæg 1/1 side: 3750,-. Farvetillæg 1/2 side: 2100,-.
Ved annoncering i samtlige numre i en årgang gives en rabat på 10%.

Oplag: 1200. © Forfatteren og Audiologopædisk Forening.

Eftertryk - også i uddrag - kun med forfatterens og redaktionens skriftlige tilladelse.

Abonnement m.v.

Alf/Hjælpemiddelinstytutet
Gregersensvej 38, 2630 Tåstrup
Tlf. (man-tir 13-14): 33793817
E-mail: alf@alf.dk

Audiologopædisk Forening:

v/ formand: Trygve Andersen
Bogensevej 430, 5270 Odense N
Tlf. 6597 8580 / 2128 4190
E-mail: trygveandersen@mail.dk

ISSN 0105-7200